

Mak **Maklo Mande Tabango**

Mak oowooyi gula Yon. Mak ngu ene oni koleteyingo, ngundo Anutlo Mande Keda Mesalango nga nakangowolo. Mak ngu ene sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandilo ewolo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yesuslo mata mandeni ngu wesiyolo etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangowolo. Ene, ngu naluno Mak ngu simoo kosiya oluwolo. Yerusalem endemo nguno oodoole, enengo doongeyimbo nenengo Yesuslo koni ngu kenowolo. Ngundilo ngulo, noolendo Maklo mandeni ngu kandangelo ingoweloyi ngu (Mak 14:51-52) ngulo Makndo mande ewolo, ngu enengombolo ewolo. Kootusina, ngu naluno nguno, ene Pol Banabas elayaga ngulo dobooyali tunootelo, asa, ene nguya goboolo ko tewonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9,15-17; Yon 1:19-28)

¹ Nga mandega nga, ngu Yesus Kristus Anut Nangoni, ngulo Mande Keda Mesalango. ² Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuli Sonoyeloyingo Oni Yon, ko, Yesuslo nguya nakangolo, ngandilo ewolo. Ingoyi. Nondo nolo ko oni ge koleteyingo nolo sulenggelowano. Enendo ngu gengo oole

yomosiyounggunowa. ³ Kootusina, ngu oningga, ngundo oni kini melako, nguno ombulo meno ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngulo ooleni ngu yomosiyoynowa! Ewolo.*

⁴ Ngulo ngu, Yon Sonoyeloyingo Oni, ene oni kini kingo melako nguno ombulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono (kundingiyi) gemuyi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo yengo mbumbuwa andangelo kapengo yeyunowa. ⁵ Ene mande ngundilo wesiyolo etoni, ngulo Yudiya mela, ngulo simoo bale bidodo, Yerusalem endemo simoo bale bidodo, ene Yonno oolouwonggori. Ene nguno oololo, enengo mbumbuwaye Yonno wesiyolo etoyi, ngulo Yondo Yodan sonono yoyolo ulo, sonoyelowolo.

⁶ Yonlo nenggulo ngu pelungga, ngu Hos gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguloni ngu tewolo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi telo, wanggangomo nguya gosiyowolo. Enengo oowali ngu deguno katu, siso, ngu nelu oluwolo.† ⁷ Ene mande ngandilo wesiyolo ewolo. Kootusina, oni gula no kenelolo ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggangoni ngu ulungga oolengo. Yo, hamoo, ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone ngu dagate. No ene newendemo ootoolo, enengo sulena oni nangge oolooteno.

* **1:3:** Nga mandega nga Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo Anut Nangoni ngulo ooleni yomosiyoynowelo ewolo. † **1:6:** Enengo nengguloni ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo nenggulo ngundilo.

⁸ No ye sonombo sonoyelooteno. Ene ngu on-
ingga, ngundo ngu Anutlo Yuka Kundingiyimbo
sonoyelowalo ewolo.

*Yondo Yesus Dowoolo, Sono Newendemo Ulo
Sonowoowolo*

(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

⁹ Ngu nalungga nguno, Yesus ene Nasaret
ende Galili melakonggo mayewolo. Mayetoni,
Yondo Yesus yolo, Yodan sonongga nguno ulo
sonowoowolo. ¹⁰ Ene ngundilo sonowootoni,
Yesus sono yokolo, sakiko ooletoni ngu, asa, sode-
donangge Sambo goosootoni, nguwoole Yuka
Kundingiyi Sambononggo nu kundirimanggowo
ngundilo telo, Yesusno ombuwolo. ¹¹ Ngu
naluno nangge, Anutndo Sambononggo Yesusya
ngandilo meno ewolo. Ge nenengo nangone.
No gengo gome ingooteno. Nowoondone gengo
gome oolengo ingootenolo ewolo.

Setando Yesus Tewoongowolo

(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Ngu naluno sodedonangge, Anutlo Yuka
Kundingiyimbo Yesus suleyootoni, oni kini kingo
melako toongewolo. ¹³ Toongelo, ene oni kini
kingo melako nguno, sa nalu onibi elaya ene
nusago goki kewooloyemo oluwolo. Nguno
oodoni, ene Sambono Engel oni galodo ombulo,
Yesus hooloowewolo. Ngu naluno nguno, Se-
tando Yesus tewoongowolo.

Yesus Ene Galilino Ko Damoni Yelo Tewolo

(Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ Me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo
yetoyi oodoni, ngu naluno, Yesus Galili melako

oololo, nguno Anutlo Mande Keda Mesalango simoo baleno wesiyolo ewolo. ¹⁵ Ataga nalung-gaku tunootete. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute. Ngundilo ngulo, ye mande gome ngalo nowoondoye yowoolengoya, Mande Keda Mesalango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo teni! Ewolo.

*Yesusndo Oni Namolaya, Ene Keyoweloyi,
Ngulo Negoyelowolo
(Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)*

¹⁶ Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole oolouwolo. Oololo, ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyowolo. Ngu elabasa elayaga ngu ene isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, ngu koyi tewoliyo. Ene ngu ko ngu telo, iso uliyolo beye telo oluwoli. ¹⁷ Ene ngundilo tetoli ngu, Yesusndo elayaga nguya ewolo. Yali ombuya, no keneloya endeyoli. Kootusina yalindo oni simoo bale yoyolo, Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowano. Yo, hamoo, yali iso yooteliku ngundilo oni yoyowaliwali. ¹⁸ Ene ngundilo etoni, ngu naluno nangge elayagaku isolo si ngu yokolo, oololo, ene keyowoli.

¹⁹ Ngu naluno, Yesusndo bodaga nguya oololo ngu, ene Yems, Yon elabasa, Sebedilo simoongo yeyowolo. Ngu elayaga nguya wanggo sanganimo isolo si yomosiyoloodoli yeyowolo. ²⁰ Yesusndo elayaga ngu yeyolo negoyelowolo. Negoyelootoni, elabasa mandeni ngu ingolo, ngulo ene awayali Sebedi enengo ko onidodo

wanggono yoyokootoli, oodoyi, ene oololo, Yesus keyowoli.

*Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomi Owewolo
(Luk 4:31-37)*

²¹ Ene Kaperniyam endemo oololo, ngu Yuda onilo Kengeyingo Nalu (Sabat) nguno ene goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo. ²² Ene ngundilo mande wesiyolo etoni, oni enengo mandeni ingolo, ngulo ene sosolewonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni etuyelooteku, ngu yanggango oolengo. Yo, enengo mandeni, ngu mamana mande onilo mande etuyelootenggoku, ngundilo kini.

²³ Ngu naluno, oni gula goobooyingo yano oluwolo. Ngu oningga, nguno yuka biyomi newendemo oolooteku, ngundo menolo ewolo. ²⁴ Yesus Nasaret oni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole yombuliyelowelo ombute, bine? No ge kuli ingooteno. Ge Anutlo oni kundingiyi! ²⁵ Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo yuka biyomingga ngu kenolo, manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingoya, ge nga oningga nga yokoya toonge! ²⁶ Ene ngundilo etoni, yuka biyomingga, ngundo mandeni ingolo, ngulo ene sodedonangge oninggaku yeni, yanggango biyomi mboolomboolo tetoni, mboologa ngundo manggalu telo, ene oningga ngu yokolo peselo toongewolo. ²⁷ Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo soliyokolo, enengo nangge kewooloyemo mande mandelo ewolo. Ngu ndawuga? Nga mande damoni keda gula tunooteteku nga! Nga oningga, nga enengo

yanggangoni ngu yanggango oolengo. Ngulo ngu, ene mete yuka biyomi mande yunootoni, enengo manggowo ingolo keyootenggolo ewolo. ²⁸ Ngundilo tetoni, ngu mandegaku, sodedonangge Galili meladodo logowoowolo.

*Yesusndo, Pita Konggeyi Yomosiowolo
(Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)*

²⁹ Ngu naluno, ene Yems koneyo Yon ngudodo goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo, ene oololo, Sayimon koneyo Enduru elagado yano uwolo. ³⁰ Ene yano ulo, Sayimon konggeyi ngu yabano wetolo oodoni kenowolo. Ene sayi ulungga moondeyi gookingo ulungga tetoni, ngulo ene sodedonangge Yesusno ngulo ewolo. ³¹ Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene balega ngu tanggeyimo oolouwolo. Oololo, kandeyi dowoolo hooloowetoni ootookoowolo. Ene ngundilo tetoni, ngu naluno nangge, sayini kinitewolo. Kinitetoni, ngulo ngu balegaku ootookoolo, mete telo, Yesus galolo oo kalo yomosiowolo.

*Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga
Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)*

³² Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, yuka biyomimbo yoyoyingo nguya yoyolo mayewonggori. ³³ Ngundilo mayetoyi, ngulo endemo oni simoo bale bidodo endesina yamako dabemimo gooboongoolo, ende ndindi telo oluwolo. ³⁴ Asa, nguno Yesusndo oni simoo bale sayi oowooyingga yomosiyelolo, yuka biyomi oweyelootoni sawonggori. Ngundilo telo, ene Yesusndo oo yuka biyomi nguya mande ma ewelo, elo loogu

yunoote. Ndatelo ngulo, yuka biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutndo Yesus suleyootoni ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yesus Ene Galili Mela Nguno Endeyolo, Ko Tewolo

(Luk 4:42-44)

³⁵ Sengewelo tetoni, Yesus ootookoolo, ende oolelo, oni kini mela nguno toongelo, ene nguno yemboongelo oluwolo. ³⁶ Ene ngundilo yemboongelo oodoni, Sayimondo dobooguliyidodo ene erewelo sawonggori. ³⁷ Salo, oololo ene kenolo ngu, asa, ene Yesusno ewolo. Oni simoo bale bidodo ge erewenggelootenggo! ³⁸ Ngundilo etoyi, enebana gumi ewolo. Nguno yokoyi. Noole ende gidalega namoko ngano salo, nguno no Anutlo mande nguya wesiyolo ewelo no ombuwono. Ngulo damoni ngandilo: no Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo ewelo ngulo ombuwonolo ewolo. ³⁹ Ngulo ngu, ene Galili mela bidodomo oololo, Yuda onilo goobooyingo yano ngu bidodomo uwolo. Nguno ulo, Anutlo mande wesiyolo elo, ene yuka biyomi nguya andangewolo.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodo Ngu Yomosiyowolo

(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ngu naluno, oni gula golimambudodo ngu Yesusno ombulo sumoo elo, solengoyelo, bodowo oondookelo, Yesusno ewolo. Ge mete tetoningga ngu, no yomosinelootooga, mete tewelo ewolo. ⁴¹ Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, nowoondoyi ulungga teyinolo, ngulo ene

kandeyi eneno yelo dowoolo ewolo. Yo, no ingooteno. Gengo sayingga kinitenilo ewolo. ⁴²Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge mambugoli goweyimo oluwoku ngu peselo kinitewolo. Ngundilo telo, ene mete tewolo. ⁴³⁻⁴⁴Ariya, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo. Ge ingondale te! Ge oni gulano nga mandega, nga ma ewelo. Kini, ge sodedonangge goobooyingo yano oolouya, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyingga, nguno gowege, ene etungo. Gowege mete tewoku ngulo ge woolo yeya, Mosesndo kuli eyingo, ngundiya te! Ngundilo tetoyi ngu, oni ene ingowanggo. Hamoo oolengo, enengo sayi ngu kinitetelo ingowanggo. ⁴⁵Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongoolo, oololo, enengo moondeyi mete tewoku, ngulo mandeni mela bidodomo, elo endeyowolo. Ngundilo ngulo, Yesus ende bidodo newendesina tunoo ko ma uwolo. Kini, ene deguno oni kini kingo mela gumisina nguno nangge oluwolo. Ene nguno oodoni, ene oni simoo bale mela bidodomonggo eneno mayewonggori.

2

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Biyomi Yomosiyowolo

(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Nalu gidega yokolo, Yesus Kaperniyam endemo ko oolouwolo. Ooloutoni, oni simoo bale, ene Yesus ya gulano oolooteku ngulo, etoyi, ingowonggori. ² Oni simoo bale oowooyingga ene

ngundilo ingolo, ngulo ene oololo, Yesus oluwoku yanggakuno gooboongotoyi, ngu yanggaku ndindi tetoyi, musiyo gula ma oluwolo. Yamako dabemimo musiyo nguya ndindi tewolo. Nguno, Yesus ene Anutlo mande yunolo oluwolo. ³ Mande wesiyo eloodoni, oni gidalegado sayi oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu kekandeyi bidodo bingo yelo kumoowolo. Ngundilo tetoni, ngulo oni namolayagobo ngu sayi oninggaku, yaba telo, nguno yelo, sumoolo koolowoolo mayewonggori. ⁴ Ene onindo musiyo kuli ukingowonggo. Ngulo ngu, ene sayi oninggaku yolo, Yesus tanggeyimo uweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene ya omungo Yesus oluwokusina awuno andangelo, nguwoole ene sayi oninggaku wetloodoni yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo. ⁵ Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yesusno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu kenolo, ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nangone, no gengo mbumbuwa kuli andangungunootowe kinitetelo ewolo.

⁶ Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ene nguno bibitelo oluwonggoku, ngundo nowoondoyemo ingondudu telo, ngandilo elo ingowonggori. ⁷ Ndatelo ngulo, nga oningga, ngando ngundilo ete? Hamoo oolengo, ene Anut kootuyisina elo, yumooyinolo mande biyomi ete. Noole ingootetoku, oni gulado mbumbuwa andangeweloyi nguya kini. Ngu Anutno nangge mete mbumbuwa andangewa! ⁸ Ene mande ngundilo ingowonggoku, ngulo Yesus ene sode-

donangge ngu ingonduduyega nowoondoyemo ngu ingowolo. Ngundilo ngulo, enebana gumi ewolo. Ndawugalo, ye ngundilo ingonduduga ngu nowoondoyemo ingootenggo? ⁹ Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gumingga dagayeloote? Gengo mbumbuwa kinitete, ewano, bine; ngundi, ge ootookooya, gengo yawasa yoya, oolou ewano. Ndawu mandegado ngu dagate? ¹⁰ No, Oni Nangoni, melako ngano yanggangonedodo onilo mbumbuwa mete andangeweloyi, ngu telo etuyelowelo, ngulo no sayi oningga ngaya eteno. ¹¹ Ge ootookooya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano oolou! Ewolo. ¹² Ngundilo etoni, sayi oninggaku mandeni ngu ingolo, sodedonangge ootookoolo, oni simoo bale bidodo doongeyemo, enengo yaba yolo, koolowoolo oolouwolo. Ngundilo tetoni, oni bidodo soliyokolo, mboolomboolo telo, Anut bingami elo okoolo, ene ngandilo ewolo. Hamoo oolengo, noole kuli oo ngandilo ma kenoyingo! Elo ewonggori.

*Yesusndo Liwayi Negongootoni, Ene Keyowolo
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo tamakuli ko ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo eneno mayewonggori. Mayetoyi, Yesusndo Anutlo mande elo, nguno etuyelowolo. ¹⁴ Ngundilo telo, ene oololo, Liwayi, ngu Aripiyas nangoni kenowolo. Kenootoni, ene beye yoweloyi yano (Gabman Takis) nguno bibitelo oodoni, Yesusndo ewolo. Ge ombuya,

no keneloya endeyo. Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo, Yesus keyolo, endeyowolo.*

¹⁵ Ende oololo, Liwayindo Yesus yolo, enengo yano ulo, bibitelo oo newonggori. Bobeye yoyingo oni oowooyingga, mbumbuwadodo oni oowooyingga, ko, Yesuslo sulena oni nguya Yesusndo bibitelo, oo newolo. Ngu naluno, oni oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo ene nguya Yesus keyolo endeyowonggori. ¹⁶ Ngundilo tetoyi, Yuda oni gidalegado, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo Yesus kenootoyi, mbumbuwadodo oniya, ko, bobeye yoyingo oniya oo netoni, yeyolo, ngulo ene Yesuslo sulena onikuno elo, sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, ene bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggolo? Ewonggori. ¹⁷ Yesus enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingolo ngu, ene sayi mambu yomosiyevingo, onino (Dokta) nguno ma oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni metemi, ngu yomosiyevelo ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodo ngu yomosiyevelo ombuwonolo ewolo.

*Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Mande Damoni
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)*

¹⁸ Nalu gulano, Yonlo sulena oni, ko, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi nguya oowali loogu tewonggo. Ndatelo ngulo, oowali neweloyi naluno, Anutno yemboongelo oowali ma newonggori. Asa, ngu naluno nguno,

* **2:14:** Liwayi oowooyi gula ngu Matiyu.

oni gidalegado ombulo, Yesusno sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oniya, ngundo oowali loogu tetoyi, ene gengo sulena oni, ngando ngu oowali ma loogu tetenggo? ¹⁹ Ene ngundilo sumoo elo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Bale kame yoweloyi naluno, dobooye ngu kenolo, oowali kalo, ngu loogu tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni telo, oowali ma loogu tewanggo. ²⁰ Ene kootusina, oni bale yoweloyiga ngu andangelo, enedodo nguya ma oodoni, asa, ngu naluno, ene mete oowali loogu tewanggo. Ngundilo nangge, no nenengo sulena oniya oolootetoku ngano, ene oowali ma loogu tewanggo. Ene kootusina, me onindo noyolo satoyi, asa, ene kowuli koolowootenggoku naluno, ene mete oowali loogu tewanggo.

²¹ Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimmingga ngulo wetu ngu ma ukingolo wesibiyowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa. Kedaga ngundo kulimmingga ngu oomboongetoni, wetu ulungga tunootewa. ²² Parisi onilo mande kulimi, ngundo nolo mande keda nguya ma gooboongoowali. Ngu ngandilo, oni gulado bo nangoni kedaga si kulimmingano siliyootoni ngu, asa, ngu si kulimmingga ngu oomboongelo, si bo nguya ngu biyomi yewali. Ngundilo nangge, ene bo kedaga ngu yolo, si kedanggano siliyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu gome oluwalilo ewolo.

Yuda Onilo Kengeyingo nalu Oowooyi Sabat, Ngulo Mande

(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Yuda onilo Kengeyingo nalu Sabat gulano, Yesusndo enengo sulena onidodo nggile gula, oowooyi Wit, ko kewoolokuli endeyowonggori. Ene oololo, Wit engge gidalega andangelo, newelo yowonggori. ²⁴Ene ngundilo tetoyi, Parisi onindo Yesuslo sulena onindo oo tewonggoku ngu yeyolo, ngulo ene Yesusno sumoo elo ewonggori. Ingo, kengeyingo naluno, oo yolo neweloyi, ngu loogu oolengo. Ndatelo ene ngundilo teteng-golo? Ewonggori.

²⁵ Ene mande ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Ye bine Dewitndo oo tewoku ngu mande ngu ma kandangelo ingootenggo? Ngu nalungga nguno, Dewitndo enengo onidodo oo kini, ngulo ene oodoolo kumoolo oluwonggo. ²⁶ Ngundilo telo, ngu naluno, Abaiyata ngu, ene Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo tabango oodoni, nguno Dewitndo Anutlo goobooyingo ya newendemo ulo, ene ngu oomanongoyingo kundingiyi Anut doongeyimo oluwoku, ngu yolo newolo. Ngu oomanongoyingo ngu loogu, oni kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene Dewitndo ngu yolo, nelo, gumi enengo dobooguliyi nguya yunootoni newonggorilo ewolo.

²⁷ Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Anutndo Kengeyingo Nalu Kundingiyi (Sabat), ngundo oni hooloowetoni, ene kengelo, Anutlo ingondudu tewanggo. Anutlo Kengeyingo

Nalungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo oolengo kini. ²⁸ Ngundilo ngulo, no Oni Nangoni, ngu Kengeyingo Nalu Kundingiyingga, no ngulo Sembuli ulungga oolooteno.

3

Nalu Kundingiyimo, Yesusndo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyowolo (Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Nalu gulano, Yesus goobooyingo ya newendemo ko uwolo. Utoni, oni gula nguno oluwoku, ngu kandeyi biyomi, bingu yelo, oo ma dowooweloyi teyingongga, ngu kenowolo. ² Ngu naluno, Parisi oni, ko, oni gidalega nguya Yesusndo oo tewelo ingowoku, ngulo sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene ngu oningga, ngu nalu kundingiyimo yomosiyowa, bine; ngundi kini, bine? Ene nguno Yesusndo oningga yomosiyootoni, kenolo, ngunonggo dowoolo mamanangowelo ngulo tewolo.* ³ Yesusndo ngu oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge ootookooya, kewooloko dikaya ombulo ewolo. ⁴ Yesusndo ngundilo telo, yowoolengolo, yeyolo, Parisi onino ewolo. Anutlo mamana mandedo kengeyingo nalu kundingiyi, nguno ndawu kongga tewelo ngulo ete? Noole mete oni yomosiyoweloyi, bine; ngundi, noole damoni biyomi yunowato, bine? Ngundi noole Sabatno oni hoolooweyelowato, bine; ngundi noole oni yuleyi kumoowato, bine?

* **3:2:** Ngundilo telo, Parisi onindo, Yesusno damoni biyomi gula tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo, ngulo oole erewelo, ngundilo teyingo.

Ene ngundilo sumoo etoni, ene Parisi onindo nenetelo, ene mande gumi gula ma ewonggori. ⁵ Yesusndo yeyondandangelo, nowoondoye kenoyingo ngu, ko oo tewoku, ngulo nowoondoye ma ingowonggori. Kini, enengo nowoondoye yanggango oolengo ukingowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo sanggili telo, oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Kandege yoonenengo! Ngundilo etoni, ariya, ene kandeyi yoonenengootoni, kandeyi ko mete tewolo. ⁶ Ene ngundilo tetoni, kenolo, sodedonangge Parisi oni ootookoolo, salo, Gabman onilo tabango oowooyi Herod ngulo keyimo onikuya salo gooboongoowolo. Ene nguno gooboongoolo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo oole erewelo ngulo mande mandelo ingowonggori.

Oni Oowooyingga Oolengo Sono Koongeyingo Tanggeyimo Gooboongoowonggori

⁷⁻⁸ Ngu naluno, Yesus, ko, enengo sulena onikudodo, ene ngu endega ngu yokolo, ene Galili sono koongeyingo tanggeyimo uwonggori. Nguno simoo bale oowooyingga oolengo Galilionongo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende ngulo simoo bale, Idumiya mela ngulo simoo bale, Yodan sono anduloko simoo bale, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo simoo bale oowooyingga oolengo, ngu bidodo Yesusndo ko oo tewoku, ngulo mandeni ingowelo ngulo ene mayelo gooboongoowonggori. ⁹ Yesusndo oni oowooyingga yeyolo, enengo sulena oniya ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo oolooteng-goku, ngundo no wenggelenelowanggo, bine?

Ngundilo ngulo, ye wanggo gula yomosiyoya, no soboneloyi. No ngu sanganimo oolewanolo ewolo. ¹⁰ Kuli oni simoo bale oowooyingga yomosiye lowoku, ngulo oni sayidodo ngu ene mayelo woologongowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yesus moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewalo ingootenggo. ¹¹ Ngu naluno ngu, yuka biyomi oowooyingga oni nowoondoyemo oolootenggoku, ngundo Yesus kenolo, ene boodoo oondookelo, kiyelo, Yesusno ewonggori. Ge Anut Nangoni! Ewonggori. ¹² Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mande yanggango mela yuka biyomi nguya ewolo. Ge mande elo, no Anut Nangoni elo, oni gidalegano ma yootunolo ewelo ewolo.

*Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kigidembolo Elaya Logoyelowolo
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Ngu naluno ngu, Yesus pulimo oolewolo. Ene oni gidalega enengombo ingowoku ngu, oni ngu enengo sulena oni teyi, elo yootunoyelowolo. Ene ngu oniku negoyeloyingoku, ngu eneno ombuwonggori. ¹⁴⁻¹⁵ Ene oni kande elaya kigidembolo elaya logoyelowolo. Ngu oni ngu enedodo oluwelo, ngulo logoyelowolo. Ene ngu oni ngu suleyelootoni, toongelo, Anutlo mande wesiyolo eweloyimbolo. Ene ngu oni ngu yanggango yunolo, yuka biyomi andangewelo, ngulo ene yanggangododo yunowolo. ¹⁶⁻¹⁹ Ene oni kande elaya kigidembolo elaya yootunoyelowolo. Sayimon oowooyi keda gula inolo, ngu Pita ewolo. Yems koneyo Yon elabasa Sebedi simoongo,

Yesusndo ngu oowooyali keda gula Bowaneslo yunowolo. Ngu oowooyingga ngu damoni ngu, gusilo. Ndatelo ngulo, mandeyali, damoniyali ngu yanggango oolengo, gusilo ngundilo. Ene Enduru; Pilip; Batolomeyu; Matiyu; Tomas; Yems, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon, nguya logoyelowolo. Sayimon oningga ngu Kenan melakonggo ombuwolo. Sayimonlo damoni ngandilo. Enengo mela ngu mela gula onindo sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas Isakaliyoot, ngu oningga, ngundo Yesus me oni kandeyemo yelo yootunowa.

Onindo Yesusya Biyelsebab Oowooyimo Ko Tetelo Ewonggori

(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ngu naluno, Yesus yano ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga nguya gooboongoowolo. Ngundilo ngulo, Yesus enengo sulena onidodo oo neweloyi nalu nguya kini, ene Anutlo ko ngu nange simoo baleno tewolo. ²¹ Oni simoo baledo ene ngundilo kenolo ewolo. Yesus kapengo yetelo ewolo. Ngundilo etoyi, Yesus enengo konebeyibo mande ngundilo ingolo, ene yanggango yelo, Yesus yowelo ngulo ene ombuwolo.

²² Ngu naluno nguno, mamana mande etuyeloyingo oni gidega, Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo ewolo. Mboolo biyomi tabango ulungga oowooyi Setan, oowooyi gula Biyelsebab, eneno oodoni, ene ngu yanggangomonggo yuka biyomi gidalega oweyelootelo ewolo. ²³ Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo ngu oniku negoyelootoni,

tanggeyimo ombutoyi, ene mande yamonggawo gidalega eneno ewolo. Ndawuga Setan, ngundo mete Setan ngu owewa? ²⁴ Ende gulananggemo oni nowoondoye ma siyelo ngu, ngu endega ngu ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Hamoo oolengo kini. ²⁵ Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni ngu wesowoolo elaya tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo ngu, asa, ngu yano oni ngu, ene yanggango ma oluwanggo. Kini ene ya toongoolo, sungo sungo salo oluwanggo. ²⁶ Ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe utolo ngu, asa, wesowoolo elaya telo, yanggango ma oluwa. Ene sodedo kinitewa.

²⁷ Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini andangelo yowa, bine? Kini, ene koletelo ngu, oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo yokolo ngu, asa, ene mete yanimo ulo, oo sitowini bidodo andangelo yowa.

²⁸ No yeno hamoo oolengo eteno. Anutndo ene mbumbuwa, ko, kootuyisina yumooyinoyingo mande oni simoo baledo tetenggoku, ngu bidodo ene mete andangeyunowa. ²⁹ Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yumooyinolo mande eteku, ngulo mbumbuwa ngu nangge, Anutndo ngu ma andange inowa. Kini, ataga ko kootusina nguya, ngu mbumbuwani ngu suwoo suwoo eneno sugi oluwa. Yesusndo ngundilo ewolo. ³⁰ Ngu mande damoningga nguno, simoo baledo kuli ngandilo ingolo, Yesusno yuka biyomi oolootelo ewonggori.

Yesuslo Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Ngu nalungga nguno, Yesus nemi, kone-doboongo, ene Yesusno tunootelo, endesina dikalo, oni gulano Yesuslo mande soweyowolo. Yesus eneno oolenilo, ewolo. ³² Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesus pawangolo, bibitelo oodoyi, enenolo ewolo. Ingo, nangge, konedobooge, ene endesina dikalo, ngunonggo gengo etenggo. ³³ Ene mande etoyi, enebana gumi ewolo. Oone ngu namone kone-doboone? ³⁴ Ene ngundilo elo, oni simoo bale pawangolo, bibiteyingo ngu, yeyondandangelo ewolo. Yo, hamoo, ene ngu nolo namone kone-doboone, ene nga oni simoo bale, nolo nowoon-doyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu nguya nolo namone konedoboone. ³⁵ Yo, hamoo, simoo bale ene Anutlo ingondudu keyootenggoku, ngu ene nolo konedoboone kuwookuwoone, nanamonelo ewolo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuliwonggori
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Nalu gulano, Yesus ene ko telo, oni simoo bale Galili sono koongeyingo tanggeyimo, mande etuyelolo oluwolo. Nguno ngu, simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus tanggeyimo gooboowolo. Ngulo ngu, ene wanggo gula sanganimo oolelo, nguno bibitelo, wanggo sono koongeyingo sanganimo oluwolo. Ngundilo tetoni, simoo bale ngu sono dabemimo kelidi sanganimo oluwonggo. ² Ngu naluno, ene mande

mande oowooyingga oolengo mande yamonggawo nangge elo yunowolo. ³ Ene mande ngandilo yunowolo. Ye ingoyi! Oni gula kono Wit yuwooyi kuliowolo. ⁴ Ene ngundilo kuliwootoni, Wit yuwooyi gidega ooleko soletoni, numbo mayelo nemukowolo. ⁵ Oo yuwooyi gidalega mela gumi digidodo musiyosina solewolo. Mela nguno ulungga kini. Digi newendemo amuno mela nguya kini, digi nangge. Ngulo oo yuwooyiga ngu sodedo oolewolo. ⁶ Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga nangge ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni aliyewolo. Ngulo digi gookingombo tetoni, bidodo ariyelo kumoowolo. ⁷ Oo yuwooyi gidale uto so sanggilidodo, kakali dimoo uto oo kewooloko solewolo. Kakali dimoo uto sanggilidodo oolelo, ngundo doobengolo wiliowolo. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo. ⁸ Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewolo. Ngu oo yuwooyigaku gome oolelo, ulungga yelo, gome enggewolo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande elaya (100) enggewonggori. ⁹ Yesusndo oni nguya ewolo. Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene gome ingonilo ewolo.

*Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo
Oowooyingga Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)*

¹⁰ Kootusina, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku, ko, oni gidalega

enedodo oolouwonggoku, ngundo nangge oluwonggori. Ngundilo oode, ene mande yamonggawo ngulo Yesus sumoo inowonggori. ¹¹ Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ye etuyelowa. Oni Anutlo mande ma ingooteku ngu, ene mande yamonggawo nangge ingowanggo. ¹² Ngundilo ngulo, Anutlo mande Ayisayando nguya ngandilo nakangowolo.

Ene nguya doongetelo, kenowanggoku ngu, ene oo gula ma kenowanggo. Ene mande ingowanggoku ngu, ene damoni ma ingowanggo. Ndatelo ngulo, enengo damoniye biyomi ma yokolo, yowoolengootoyi, ngulo Anutndo enengo mbumbuwa ma andangewa. Ene mande nga gome ingolo, newende Anut inootoni ngu, asa, Anutndo oni ngulo mbumbuwa bidodo andangeyinowalo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi, Ngulo Damoni
(*Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15*)

¹³ Yesusndo sulena oniya ewolo. Ye nga mande yamonggawongga ngalo mande damoni ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande yamonggawo gidalega ndatelo telogo, ye damoni ingowanggo? ¹⁴ Nga mande yamonggawongga, nga ngandilo. Ngu oningga oo yuwooyi imiteku ngu, Anutlo mande ngu oo yuwooyi ngundilo imite. ¹⁵ Oo yuwooyi oole dabemimo soleteku ngu, oni simoo

bale gidalega Anutlo mande ingootoyi, nguno nange Setando sodedo ombulo, Anutndo mandega oni nowoondoyemo imiteku ngu, andangelo yoote. ¹⁶ Oni simoo bale gidalega ngu Wit yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggo. ¹⁷ Ene mande ngulo ene nowoondoyemo yanggango kini. Ngundilo ngulo, nalu bodaga nange yanggango oodoyi, oni ene Anutlo mande uleyi uweloyi oni, ngundo oni simoo bale, Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli yunootenggo. Ngundilo tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, ene Anut kootu inootenggo. ¹⁸ Oni simoo bale gidega, ngundilo oo yuwooyi uto sanggilidodo kewooloko soleteku ngu, ene mande ingowonggo. ¹⁹ Mande ngu ingolo, ene kowuli guladilo nga melangga ngalo ngu tunootetoni, nguya digi beye ulungga yowelo nowoondoye ngulo nange hahangelo ingootenggo. Mande ebe ganagana, ko, oo gula gulalo ingondudu telo, ngu damoningga, ngundo Anut mande wiliyowa. Ngu oni simoo bale ngu, ene ma enggewanggo. ²⁰ Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu ngandilo, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene mande ingolo, yolo, gome dowootenggo. Ene ngandilo enggewanggo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande elaya (100) ngundilo enggewanggolo ewolo.

*Solu Tunoo Mindingootoyi Oluwa
(Luk 8:16-18)*

²¹ Yesusndo ewolo. Oni ngu solu yolo, ombulo, kumbe newendemo yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa. ²² Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootusina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo wiliyootenggoku ngu, kootusina, solu himimo tunootewanggo. ²³ Oni sodeyidodo mande ingoweloyi ngu, ene komo gome ingoni. Yesusndo ngundilo ewolo.

²⁴ Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome oolengo ingondudu teyi. Yengo damoniye koye nguya ndatelo tewanggoku ngu, ngundilo nangge, gumi yunolo, Anutndo yengo ngu suleyolo, sanganimu nguya yelo yunowa. ²⁵ Ene oni gula, enengo damoni koni gome tewaku ngu, Anutndo ngu suleyolo, gumi ulungga nguya inowa. Ene oni gula enengo damoni koni bodaga tewaku ngu, ngundilo nangge, enengo koni damoni ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oolengo oluwalo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Oolewelo-imbolo

²⁶ Yesusndo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula oo yuwooyi melako kuliyote. ²⁷ Suwoono, oningga ngu wetolo oodoni, sano ngu ene ootookoolo endeyowa. Ngu naluno nguno, oningga oo yuwooyi kuliyowoku ngu oolelo, ulungga yelo, enggewoku ngu kenolo, sobowoolo ma ingowolo. ²⁸ Mela enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu mbongeyi tunootelo, oolelo, ngu

uyi yelo enggewa. ²⁹ Kootusina, oo enengo nalu tunootetoni ngu, oo sembuligakundo duge dowoolo, ngundo koyi telo, engge yowalo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet, Ngu Yuwooyi Ngulo Mande

(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Yesusndo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku ngu, noole ndawuga bungomo kilalongo tewato? Noole ndatelo mandegano ooga bungomo kilalongo mande tewato? ³¹ Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu Mastet yuwooyi ngundilo. Ngu de gula oowooyi Mastet, oo yuwooyi gidalega ngu bobodi, ene Mastet yuwooyi ngu buka tanggooli ngundilo, kondibobo bobodi oolengo. ³² Oo ngu milo yokootoni, enengombo oolelo, ulungga oolengo yete. Ene oowali gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enendo oolelo, de ulungga yewa. Enengo de kandeyi ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo nguno bibitewanggolo ewolo.

Yesus Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Ewolo

(Matiyu 13:34-35)

³³ Yesusndo mande yamonggawo oowooyingga oni simoo baleno ngandilo wesiyolo ewolo. Oni simoo bale ingonduduno ingoweloyi logoyimolo ewolo. ³⁴ Ene mande gula tunoo oni simoo baleno ma wesiyolo ewolo. Kini, ene mande yamonggawo nangge wesiyolo ewolo. Nalu gula oni simoo bale ma oodoyi, nguno enesu nangge

sulena oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene mande yamonggawo ngulo damoni wesiyolo ewolo.

Yesusndo Doogo Ulungga Kenolo Etoni Imakewolo

(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesusndo enengo sulena onikuya ewolo. Noole Galili sono koongeyingo anduloko ulelewato ewolo. ³⁶ Ene ngundilo etoni, ngulo Yesuslo sulena oni ngundo ene oni simoo bale ulungga ngu yoyokolo, ene Yesus bibiteyingo wanggogakuno oolewolo. Oolelo, ene Yesus nguya yolo, Galili mela anduloko ulelewonggori. Uleletoni, wanggo gidalega nguya ene keyelolo ulelewonggori. ³⁷ Uleletoyi, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo tunootewolo. Ngundilo tunootelo, wendeyi yowoolalingolo, dookelo, sono wanggo newendemo nguya uwolo. Ngulo ngu, wanggogaku sonombo koongelo, manggowoomo oolewelo tewolo. ³⁸ Ene ngundilo tetoni, ene Yesus ngu wanggo timbuyisina oode, ene nguno tabadudu gula sanganimi welewolo. Wetoloodoni, ene yokutuwoolo mande yanggango ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole onatewelo tetetoku nga! Ge bine ma ingoyingo? Ewonggori. ³⁹ Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus ootookoolo, doogogaku kenolo, elo, sono koongeyingongga nguya ewolo. Ge imakeya, tolige ootoo! Ngundilo etoni, sodedonangge, doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma ikakooteewolo. ⁴⁰ Ene ngundilo tetoli, enengo sulena oniya ewolo. Ye

sosoletenggo? Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo kinilo? Ewolo. ⁴¹ Ene ngundilo etoni, ene sosoleyingo ulungga telo, enengo nangge enengo kewooloyemo mandelo ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu oone? Ene mande nangge etoni, ngulo doogo, sono nguya, enengo mandeni ingootelilo ewonggori.

5

Yesusndo Mboolombo Yoyingo Oni Gulano, Enengo Yuka Biyomidodo Oluwonggoku, Ngu Oweyelowolo

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Yesusndo enengo sulena oniya, Galili sono koongeyingo sagi gidalesina mela gula, oowooyi Gerasin, nguno tunootewonggori.* ² Ene tunootelo, wanggo yokolo, sakiko sodedonangge oolewonggori. Ooletoyi, oni gula mboolombo yoyingo oningga nguno oluwolo. Ene nguno ootoolo, ngunonggo ene oni kumooyingo yoyeyingo melewoole bulibali endeyololuwoku, ngundo ombulo, Yesus kenowolo. ³ Oningga ngu oni melewoole wetolo, endeyolo oluwolo. Oodoni, ene oni gulado nguya ene uto yanggayanggango gula, oowooyi (sen), ngundo gosiyoweloyi nguya ereremo kini. ⁴ Ngundilo ngulo, nalu oowooyingga uto gula, oowooyi sen, ngundo kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya oomboongeloluwa. Ndatelo ngulo, ene oni yanggango oolengo. Ngulo ngu, oni gulado ene dowoolo, gosiyoweloyi nguya ereremo kini.

* **5:1:** Gerasin oowooyi gula ngu Gerasa.

⁵ Ngundilo ngulo, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyingomo ko mela pupulimo nguno nangge oluwolo. Nguno ootoolo, ene ki manggalu telo, digi kuningo ngu yolo, ngundo enengo moondeyi doongoolo oluwolo.

⁶ Ene Yesus yowoko oodoni kenolo, ene kendutelo, ombulo, Yesusno penggootewolo. ⁷⁻⁸ Bogoomootoni, Yesusndo enedodo ewolo. Ye oo yuka biyomi, ye nga oningga nga, yokoya sayi! Elo ewolo. Ene ngundilo etoni ngu, asa, oo yuka biyomingga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Yesus, ge Anut awuno oolengo ngulo Nangoni. Ge ndatelo no tenunowa? Ge hamoo oolengo Anut awuno oolengo ngu oowooyimo, ge hamoo eya. Ge no ogingoyingo ma nunololuwelo ewolo. ⁹ Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo ene sumoo inowolo. Ge oowoongge ndatelo? Etoni, enebana gumi ewolo. No oowoone me oni (Ami). Ndatelo ngulo, damoni ngu noole me oni oowooyingga oolengo! Ewolo. ¹⁰ Ngu oomboolo biyomingga, ngundo solengoyelo, sumoo sumoo inolo ewolo. Ge noole nga oomboolo nga oweyelootoyi, noole mela gulano ma sawatolo ewolo.

¹¹ Ariya, mela puli bodaga namoko nguno, bo oowooyingga oolengo nguno oo nelu oluwonggo. ¹² Oomboolokundo Yesusno sumoo ewolo. Ge mete bine noole suleyelootooga, bo kewooloyemo oolouwato. Noole mete ene nowoondoyemo umukowatolo ewolo. ¹³ Yesusndo melamboolokulo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ye mete ngundiya teyilo ewolo. Etoni ngu, asa, oombooloku ngu

oninggaku yokolo, ene oololo, bokuno newende uwonggori. Ngu bo oowooyingga (2,000) oolengo. Bo ngu yanggango oolengo kendutelo oololo, ulo, mela biyomimo solelo ngunonggo sono koongeyingomo umukowonggori. Boku sono koongeyingo newendemo ulo, ene sono nelo kumoomukowonggori.

¹⁴ Bo ene sono nelo kumootoyi, bo ngulo sobosoboku ngu kenolo, ngulo ene salo, ngu mandegaku yolo, ende ulunggakuno ulo, ende bodimo nguya oolouwonggori. Ene ngundilo tetoyi ngu, oni simoo bale oowooyingga ombulo, ngu oogaku kenowonggori. ¹⁵ Ene Yesusno mayelo, kuli mboolombo yoyingo oninggaku, ngu kenowolo. Kuli oomboolo oowooyingga eneno oluwonggoku, ene ataga ngu, ene kumba yemulo, enengo ingondudu nguya himi yelo, ene metemi bibitelo oluwolo. Ngundilo oodoni, oni simoo bale ngu kenolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewolo. ¹⁶ Ngundilo ngulo, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni sungokuno ngu oo tunoote-woku, ngulo mandeni ewolo. Kuli, oo yuka biyomi ngu oningga nguno oluwoku ngulo, ko, bokulo mande nguya wesiyolo ewolo. ¹⁷ Oni simoo bale mande ngu ingolo, ngulo ene Yesusno ombulo, mande yanggango elo, eneno sumoo sumoo ewonggori. Ge komo nga melangga nga yokoya, mela sungomo toongelo ewonggori.

¹⁸ Ariya, ene ngundilo etoyi ngu, Yesus ene wanggo sanganimoo oolewolo. Ooletoni, ngu oo yuka biyomi oluwokuno oninggaku, Yesusno sumoo sumoo inolo ewolo. No nguya geya sawalo ewolo. ¹⁹ Etoni, ene Yesusndo gumi ewolo.

Kini, ge gengo dobooguligemo oolou! Anut Oo Sembuli, ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi telo, oo tewoku, ngulo ge mete eneno wesiyoyalo ewolo. ²⁰ Ariya, ene ngundilo etoni ngu, ngu on-inggaku oololo, mela oowooyi Dikapolis, nguno ende kande elaya oluwolo. Ngu endemo nguno, Yesusndo eneno oo tewoku, ngulo mande damoni wesiyolo ewolo. Ngulo ngu, oni simoo bale ngu oo ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Yesusndo Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Bale Gula Nguya Yomosiyowolo
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Nalu gulano, Yesus wanggo sanganimu ko oolelo, Galili sono koongeyingo anduloko ko ulelewolo. Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus sono koongeyingo tanggeyimo oluwokuno nguno enedodo gooboo ngoolo oluwonggo. ²² Ngu naluno nguno, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo oni tabango gula, oowooyi ngu Yayiras, ngu Yesus kenolo, ombulo, tanggeyimo bodo oondookelo, penggootelo, sumoolo ewolo. ²³ Nenengo nambone bodaga komo kumoowelo teteku nga! Ngulo ngu, ge ombuya, kandege eneno yetooga, ene ma kumoowelo, mete tenilo ewolo. ²⁴ Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yayirasya ooloutoli, oni simoo bale oowooyingga Yesus pawangolo, moguluwoolo, keyolo oolouwonggori.

²⁵ Ariya, bale gula nguya ooloote. Ene suwoo suwoo kombolo sayi yambiyootelo ooloote. Ngu balega ngu mooma nalu kande elaya kegidembolo elaya oluwolo. ²⁶ Sayi mambu

yomosiyoingoni (Dokta), oni oowooyingga oolengo yomosiyooyi, sayi ma yokowolo. Ene ogingoyingga ulungga ingololuwolo. Ngu balega ngu, enengo beye bidodo oni yomosiyoingga (Dokta) onino yokololuwolo. Ene enengo sayini ngu bodaga ma yokowolo. Kini, enengo sayini ngu ulungga tunootewolo. ²⁷ Ngu balega ngu Yesuslo mande binga ingowolo. Ngulo ngu, ene mayelo, Yesus tanggeyimo, oni simoo bale ulungga, ngu kewooloyemo, ene nguya, nguno oluwolo. Ene Yesus kootusinanggo ombulo, kandeyi enengo nenggulonimo yewolo. ²⁸ Ndatelo ngulo, balega ngu ingowolo. No kandene enengo nenggulono yetoowe, ngulo sayine yokootoni, no mete tewano. ²⁹ Ngundilo elo ingootoni, asa, sodedonangge, enengo daloninggaku soli yewolo. Enengo goweyimo ingootoni, ngu enengo sayinggaku, ataga kinitetelo, ingowolo. ³⁰ Ene ngundilo tetoni ngu, Yesusndo ngu ingowolo. Nenengo yanggangone gidega no noyokolo toongete. Ngundilo ingolo, oni simoo bale kewooloyemo yowoolengolo sumoo ewolo. Onendo nolo towi nenggulonemo kandeyi yetelo? Ewolo. ³¹ Ene ngundilo sumoo etoni, Yesuslo sulena onindo gumi ewolo. Ge keno! Oni simoo bale ulungga oolengo, ge woologogelootenggo. Ndatelo ngulo ge ngandilo ete? Onendo nono kandeyi yetelo? Ewolo. ³² Yesusndo ngundilo elo, doongetelo endeyowolo. Ene ngu oningga ngu kenowelo, onendo ngu tete. ³³ Ene ngundilo tetoni ngu, asa, ngu balega sayini yokowoku, ngu ingowolo. Oo ngu enendo tewokulo, ene sosolelo, mboolo

utolo, ombulo, Yesus tanggeyimo penggootewolo. Ngundilo telo, Yesusno oo bidodo tewoku, ngu yootunolo ewolo. ³⁴ Ngundilo ngulo, Yesusndo eneno gumi ewolo. Nambone, gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete tete. Ge oolouya, gengo nowoondoge ngu mete imakeyingomo olini. Gengo sayinggega ngu mete kinitetelo ewolo.

³⁵ Ariya, Yesus mande etoni, Yuda onilo goo-booyingo yalo oni tabangongga ngulo yanonggo ko onikundo ombulo ewonggori. Gengo namboge ngu kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, ge ndawugalo Oo Etuyeloyingo Oni ko ulungga inowalo? Ewonggori. ³⁶ Yesusndo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo ingowelo ma ingowolo. Kini, Yesusndo goobooyingo yalo oninggakuya ewolo. Ge ma sosolewelo. Ge gengo ingondudu ngu, hamoo tenilo ewolo. ³⁷ Ene ngundilo elo, oni simoo bale ene keyolo, ya newendemo ma uwelo, elo loogu tewolo. Ene Yesusndo Yems, Yon elabasa, Pita ngu oni kabusaga ngu nangge yoyolo, ya newendemo uwolo. ³⁸ Ene Yayirasndo yano ulo, Yesusndo yeyoyingo ngu, oni bidodo mayelo, Yayiraslo ya newendemo ulo, Yayiras namboni bingomo sendo mogulu ulungga tetoyi, ngu yeyowolo. ³⁹ Yesus yeyolo, ya newendesina ulo ewolo. Ndawugalo ye sendo mogulu gilitaka ulungga tetenggo? Nga bale buniyongga nga, ngu ma kumoowolo. Ene wetolo, kapengoyelo ooloote. ⁴⁰ Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, oniku ngu ingolo, ngulo ene yumooyinowonggori. Ene ngundilo tetoyi, ene Yesusndo oni simoo bale bidodo keyoyelootoni, endesina oolewolo.

Eweyi, nemi Yesus enengo sulena oni kabusaga ngundo nangge Yesusndo onibi yeyingo ya gum-
 inggakuno uwonggori. ⁴¹ Ngu naluno ngu, Yesus
 bale buniyonggaku kandeyi dowoolo, enengo
 mandenonggo ewolo. Talita kumilo ewolo. Ngu
 mandega, ngulo damoni ngu ngandilo. Bale
 buniyo no geya eteno. Ge ootookoolo ewolo.
⁴² Ene ngundilo etoni ngu, ariya sodedo oolengo,
 ngu bale buniyonggaku ootookoolo, oololo, om-
 bulo, tewolo. Bale buniyo, ngulo moomani, ngu
 kande elaya kegidembolo elaya (12). Oniku oo
 ngu kenolo, ngulo ene soliyokowonggori. ⁴³ Asa,
 Yesusndo mande yanggango enedodo elo ewolo.
 Ye nga ooga ngalo oni gulano hamoo oolengo ma
 ewelo. Ene ataga ye oowali gula yoya, nga bale
 buniyongga, nga inootoyiga nenilo ewolo.

6

Nasaret Oni Yesus Kootu Inowonggori (Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Ngu naluno ngu, Yesus ngu endega ngu
 yokolo, ene enengo ende damonimo oolouwolo.
 Enengo sulena oni kilalongo nguya, ene key-
 olo oolouwonggori. ² Yudalo Kengeyingo nalu
 Sabatno, ene goobooyingo yano ulo, oni simoo
 baleno Anutlo mande etuyelo ewolo. Oni
 oowooyingga enengo mande ingolo, soliyokolo
 ewonggori. Nga oningga nga, ndanonggo nga
 mandega nga yowo? Ngu ndatelo ingonduduga,
 ngunonggo ene damoni sungo oolengo gula
 onindo ma teweloyi, ngu ngundilo tete? ³ Ngu
 oningga ngu, ya yeweloyi oni nangge. Ene Mariya

nangoni. Ene ngu Yems, Yosis, Yudas, Sayimon ngulo baye. Ngulo kuwookuwooye ngu, nooledodo oolootetoku nga, ngundilo elo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene Yesusya nowoondoye biyomi ingowonggori. ⁴ Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo enedodo gumi ewolo. Anutlo ingondudu eyingo oni, ngu ende sungomo oowooye bingamidodo oluwa. Ene enengo ende damonimo, enengo sowenimo, enengo ya goboolo onino ngu, ene oowooyidodo ma tewa. ⁵ Ngundilo ngulo, ene ngu endega nguno, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, oo ngu ma tewolo. Kini, ene sayi oni gulanangge nanggemo kandeyi okoolo yomosiyelootoni, mete tewonggori. ⁶ Ene oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo Yesusndo ngu oni ngulo ene ingondudu ulungga tewolo.

*Yesus Ene Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya
Kegidembolo Elaya, Ngu Ko Yunowolo
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)*

⁷ Ariya, ngu naluno, ene oololo, ende sungomo nguno endeyolo, oni simoo baleno Anutlo mande elo etuyelolo, enengo sulena oni kilalongo kande elaya kegidembolo elaya, ngu negoyelootoni ombuwonggori. Ombutoyi, ene ela elaya suleyelootoni sawonggori. Yesusndo ene yanggango yunowolo. Ngu yanggangongga ngu yuka biyomimbolo andangeweloyi ngulo yanggango yunowolo. ⁸ Yesusndo ko oniya mande yanggango oolengo ewolo. Ye oomanongoyingo, siyaki, beye, oo ngu bidodo ma yowelo. Usutoko nangge yoya sayi. ⁹ Ye towikumba elaya ma

yowelo. Towi gulanangge nguya, keye goweyi nangge, keye elaya elaya doobengoya sayi. ¹⁰ Ye ende gulano uya, oni gulado yeyolo, oni oni telo, yoyolo, enengo yano utoningga ngu, asa, ngu yanggano nguno nangge oodega ngu, saweloyi naluno ootookooya sayi. ¹¹ Ene ende gidalegano satoyiga, ene ye ma yoyoya, enengo yano ma uya, ko yengo mande nguya ma ingootoyiga ngu, asa, ye mete ngu endega ngu yokoya sayi. Saweloyi naluno ngu, ye keyemo gugukakawu oolooteku, ngu endega nguno yonggulumooya sayi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, enengo damoniye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi sugi oluwalo ewolo. ¹² Ariya, ene ngundilo etoni, sulena oni kilalongo sawonggori. Salo, Anutlo mande oni simoo bale nowoondoye yowoolengoweloyi, ngu wesiyolo ewonggori. ¹³ Ene yuka biyomi oowooyingga oweyelolo, bo ulumi sayi onino yelo, sayi oni oowooyingga moondeye dowoolo yomosiyelootoyi, mete tewonggori.

*Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumooowo
(Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Yudiya melako simoo bale ngulo sobosobo koleteyingo oluwoku, ngundo Yesuslo mande binga ngu ingowolo. Yesuslo oowooyi mela bidodo pawangootoni, simoo bale gidalegado ngu ingolo ewonggori. Sonoyeloyingo Oni Yon, ngu melenonggo ko ootookoote. Ngundilo ngulo, ene mete oo sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu teweloyi, ngulo yanggangoni ulungga kandeyimo tunootetelo ewolo. ¹⁵ Ngundilo

etoyi, gidalegado ewonggori. Ngu Ilayisa ewonggori. Gidalegado ewonggori. Ngu Anutlo Ingondudu Eyingo Oni, kulimiku gulalo ewonggori. ¹⁶ Ngundilo ngulo, Herodndo Yonlo mandeni etoyi, ingolo, enebana ewolo. Yon ngu, kuli nondo bungeyi toongoowolo. Ehe! Ene ataga ko ootookooteku ngu! Elo ewolo.

¹⁷ Herodlo sosoleyingo ngulo damoni ngandilo. Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi yakakayi yowolo. Balega ngu oowooyi Herodiyas. Yondo Herod elambalisa ngulo mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo mamanayelootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya sanggili ulungga telo, Herodno ewolo. Herodndo enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene enengo sulena oni suleyelootoni, oolelo, Yon dowoolo, utombo gosiyolo, ya biyomimo yewolo. ¹⁸ Kuli, Yondo Herodya ewolo. Ge konege baleyi yooteku ngu, Anut doongeyimo ngu, ge damoni biyomi tewolo ewolo. ¹⁹ Ngulo ngu, Herodiyas Yonya biyomi ulungga ingowolo. Ene Yon uleyiga kumoonilo ingowolo. Ene Herodndo ngu Yon uleni kumoowelo, ma ingowolo. ²⁰ Ndatelo ngulo, Herod ene Yonlo sosolelo ingoote. Yon ngu Anutlo oni nenengo ootoolo, kundingiyi oluwolo. Ngulo ngu, ene gome sobowoowolo. Nalu oowooyingga, Herod ngu Yonlo mandeni gome ingowelo ingolo, ene ngulo ingondudu kowuli ulungga tewolo.

²¹ Kootusina, Herodiyas oole ngandilo erewewolo. Herod enengo nalu nemimbo yomoowoolo nalu ngulo ingondudu tewelo ngulo ene oo simbo ulungga kawolo. Nguno ngu, me oni tabango

ululu, enengo Gabman oni tabango ululu ngulo nguya, Galili melako oni tabango ngu nguya mayelo gooboongoowolo. ²² Ngu naluno nguno, Herodiyas namboni, ngundo ya newendemo ombulo, ngu gome oolengo kunowolo. Herodiyas nambonimbo yambono gome kunootoni, ene ngulo gome ingowolo. Ngundilo ngulo, Herodndo bale buniyongga nguya ewolo. Ge oo gulalo ingoya ngu, ge nono e! Ngundilo tetoyi, hamoo oolengo, no gunowanolo ewolo. ²³ Herod ene solumimonggo hamoo oolengo, ko ewolo. Ge komo nono oo gula nuno, ewaku ngu, no hamoo gunowano. Ge nolo mela oo sitowine nga kewoolo wesowooya gidale no nuno, elo ewaku ngu, ariya, no mete ngundilo telo gunowanolo ewolo.

²⁴ Ngundilo etoni, balegaku mandeni ngu ingolo, ngulo ene endesina oolelo, nemimo sumoo ewolo. No ndawugalo ewano? Etoni, nemimbo gumi eyingo, Ge Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngulo tabangombolo e! Ewolo. ²⁵ Ariya, bale buniyonggaku nemimbolo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedo ko ombulo, Herodno ewolo. No Yon tabango yowelo ingoote. Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo samayi gulano yeya, yoya, ombuya, nonunolo ewolo. ²⁶ Ariya, Herodndo mandeni ngu ingolo, ngulo ene newende ngu kowuli ulungga ingowolo. Ndatelo ngulo, ene kuli mande yanggango solumimonggo oni doongeyemo elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, ene bale buniyono ngulo mandeni ngu ma yokowa. ²⁷ Ariya, ngundilo ngulo, Herodndo me oni gula suleyootoni, ya biyomimo oololo, Yon tabango

toongoolo, yolo ombuwolo. ²⁸ Toongoolo, koondo samayi gulano, Yon tabango yelo, yolo, ombulo, Herod inootoni, ngundo bale buniyonggaku inowolo. Bale buniyongga, ngundo yolo, oololo, nemi inowolo. ²⁹ Ngundilo tetoni, Yonlo sulena oni mande binga ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon bingo yolo, salo melengoowonggori.

*Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (5,000) Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)*

³⁰ Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni kilalongo ko mayelo, Yesusno gooboongoolo, simoo baleno ko tewonggoku ngulo mandeni Yesusno wesiyolo ewonggori. ³¹ Ngundilo telo, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo oololo, ombulo tetoyi, ngulo noole oo ma newato. Ariya, sodedonangge, noolengo nangge mela gula oni kini nguno salo, noole bodaga kengewatolo ewolo. ³² Etoni, ngulo ene wanggo yolo, mela gula oni kini nguno sawonggori. Enesu nangge sulena oniya nangge sawonggori.

³³ Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ingowolo. Ngulo oni simoo bale oowooyingga endeni endeni bidodo kendutelo, ngu mela gidalesina nguno ene nguya salo, ene koletelo, Yesusno tunootewonggori. ³⁴ Ene Yesus oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo, oni simoo bale oowooyingga yeyowolo. Ngulo ene nowoondoyi yunolo ingowolo. Ngu oni ngu Sipsip sobosobo kinilo ingowolo. Ngulo ngu,

Yesusndo mande damoni yelo, mande oowooyingga oolengo elo etuyelowolo. ³⁵ Ngundilo telo oodoyi, sa uwelo tetoni, Yesuslo sulena oni Yesus tanggeyimo ombulo ewonggori. Nga melasina ngano oni kini. Ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga. ³⁶ Ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ene mete ende namoko namoko ngano salo, nguno ene oowali uliyowanggolo ewonggori. ³⁷ Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo oowali yunowanggo. Etoni, enengo sulena oni enebana gumi ewonggori. Ge, bine, noole oolouya, digi doobeno nangge onibigado (Kina 200) oomanongoyingo uliyoya yunowootolo? Ewonggori. ³⁸ Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana gumi ewolo. Ye oomanongoyingo ndatelo? Ye oolouya kenoyilo ewolo. Etoni, ene oololo, kenolo, gumi ewonggori. Noole oomanongoyingo kandegula, ko, iso elaya nangge oolootelo ewonggori.

³⁹ Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enedodo gumi ewolo. Oni simoo bale ene mete tambuyi tambuyi so metemimo nguno bibiteyilo ewolo. ⁴⁰ Ariya, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi elaya kande elaya (50), wata oowooyingga onibi kandegula (100), ngundilo bibitewonggori. ⁴¹ Ene ngundilo bibitetoyi ngu, ariya, Yesus ene ngu oomanongoyingo kandegula, ko iso elayaga ngu yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno esetelo yemboongewolo. Yemboongelo yokolo ngu, ene oomanongoyingo oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale bayetelo yunowolo. Iso elayagaku nguya ngundilo nangge tewolo. ⁴² Ngundilo

tetoyi, oni bidodo netoyi, useye ndindi tewolo. ⁴³ Oni simoo bale oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosolango, iso sosolango nguya oliyingoku, ngu gooboongoolo, si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyootoyi, si manggowoomo oolelo ange-wolo. ⁴⁴ Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga oolengo (5,000).

Yesusndo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo

(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

⁴⁵ Kootusina, Yesusndo enengo sulena oni kilalongoku eririyelolo ewolo. Ye sodedo wanggo sanganimoo ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo andu, Betsayida mela gidalesina ooloutoyiga, nobana oni simoo baleno etowe, satoyigo oolouwanolo ewolo. ⁴⁶ Ene ngundilo elo, oni simoo bale suleyelootoni, satoyi, Yesus enesu nangge mela pulimo oolelo, nguno Anutno yemboongewelo ngulo ene oluwolo. ⁴⁷ Suwootetoni, wanggo sono koongeyingo kewoodoko oodoni, Yesus enesu nangge puli bodaga nguno yemboongelo oluwolo. ⁴⁸ Ngu naluno ngu, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggerelowolo. Ngundilo tetoni, ene de sosimbo sono sanggawelo wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yanggango oolengo teloluwonggo. Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, enengo sulena onino oololo, dagayelowelo tewolo. ⁴⁹ Enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, Galili sono koongeyingo sanganiwoole

kewoongolo, eneno oolouwolo. Ooloutoni, sulena onindo Yesus kenolo, oo gabo elo ingolo, ngulo ene ki manggalu ulungga tewonggori. ⁵⁰ Oni bidodo ngundilo telo, kenolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ngulo, sodedonangge, Yesusndo enedodo mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi. Nondo nangge ombutenoku nga! Ngulo ye ma sosolewonggolo ewolo. ⁵¹ Ngundilo elo, Yesus wanggo sanganimo ooletoni, ngu naluno nangge, doogogaku kinitewolo. Ngundilo tetoni, nowoondoye sosolelo, ingondudu ulungga oolengo tewonggori. ⁵² Ndatelo ngulo, Yesusndo oomanongoyingongga oni simoo bale yunowoku, yanggangoningga ngulo ma ingondudu tewolo. Kini, enengo nowoondoye ukingwonggori.

*Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 14:34-36)*

⁵³ Ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidalesina mayelo, wanggo gosiyowonggori. ⁵⁴ Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingowonggori. ⁵⁵ Ngundilo ngulo, oni sodedonangge ende gulasina gulasina kendutelo salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus ndano oolooteku, nguno mayewonggori. ⁵⁶ Yo, hamoo, ende bobodi, ende ululu, ndawu melanggasina Yesus tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende kewoolokono yoyewonggori. Ene ngundilo telo, Yesusno sumoo sumoo elo, inowonggori. Ndatelo ngulo,

sayi onindo nangge kandeye Yesusndo nenggulo dabemisina yetoyi ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukowonggori.

7

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambayebolo Mamana Mande, Ngu Dagate (Matiyu 15:1-9)

¹ Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, ngu oowooyi Parisi oni gidalega, ko, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya gooboongoowonggori. ² Ene Yesuslo sulena oni gidega kandeye ma sonowoolo oo dowoolo, netoyi yeyowonggori. Parisi onindo yeyolo, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo ewonggori. Noolengo osisambanayimbolo damoni ngundilo kini. ³ (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambaye damoniye keyelolo, kandeye gome ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma dowoolo newanggo. ⁴ Ngundilo nangge, ene oo uliyoweloyi musiyomo salo, ngunonggo mayelo ngu, ene kandeye ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma newanggo. Ene osisambaye mamana mande oowooyingga damoni gidalega nguya keyolo, ngulo ene sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu damoningga ewoku, ngu keyolo sonowoowonggori.) ⁵ Ngundilo ngulo, Parisi oni, ko, mamana mande etuyeloyingo onikundo Yesus sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, gengo sulena oni, ene osisambalo damoni ngu ma keyootenggo?

Enengo kandeye ngu sugabododo oo dowoolo netenggo. Noolengo osisambanayimbolo damoni yombuliyootenggolo ewonggori. ⁶ Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo Ingondudu Eyingo Oni Ayisayando yeya mebuye sangala nakangowolo. Ene mande ngandilo nakangowolo.

Ngu oni gidalega ngu, ene kingo manggoye-monggo no bingaminelo okootenggo. Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu damoniyemonggo tunoo etuyelootenggo. ⁷ Ngulo ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene onilo mamana mande nangge oni simoo baleno wesiyolo etuyelootenggoku ngu, ngundilo ngu ebe ganaganalo ewolo. Noole Anutlo mande nangge wesiyolo etetolo ewolo. Ayisayando ngundilo nakangowolo. *Ayisaya 29:13*

⁸ Yesusndo ewolo. Ye Anutlo mamana mande ngu andangelo yokolo, ye onilo damoniye ngu nangge, yanggango gome dowootenggolo ewolo.

⁹ Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Yengo ingonduduye yowoolalingoweloyi oni, Anutlo mamana mande ngu andangelo yokowelo, gome ingootenggo. Yengo damoniye ngu nangge keyootenggo. ¹⁰ Kulimi, Mosesndo Anutlo mamana mande nguno ewolo.

Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gula enengo eweyi nemimboya mande biyomi elo ngu, asa, ene hamoo oolengo udoyi kumoowa. *Eksodas 20:12*

¹¹ Ye Anut kootu inolo, ngandilo etenggo. Oni gulado bobeye oododo eweyi nemi hoolooweyeloweloyi, ene eweyi nemi elayagakuya elo ewa. Nga bobeyega nga ngu, no Anut inowelo yewanolo ewolo. ¹² Ene ngandilo etenggoku, damoni nenengo kini ewolo. Ariya, eweyi, nemi yomosiyoweloyi damoni ngulo gome ma ingootenggoku, ngulo ye ganayeloya, eneno etoyiga ene ingoyi. Ngu damoningga tetenggoku, ngu gome oolengolo ewolo. ¹³ Ngulo ngu, ye damoni osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku ngu, ye Anutlo mande ngu yeyi, kingo oo ngundilo tetenggo. Ye damoni oowooyingga ngundilo oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu elo etuyelootenggoku, ngu Anutlo mamana mande toongootenggolo ewolo.

*Damoni Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete
(Matiyu 15:10-20)*

¹⁴ Yuda onilo damoniye ngu ngandilo. Oni sowe oowooyingga oowali oo dowootoyi, ngu oo ngu ma newonggori. Nguno Yesusndo oni simoo bale ko negoyelo ewolo. Ye bidodo nolo mande nga ingoya, ngulo ingondudu teyi! ¹⁵ Oni gula goweyi sanganimoo oo oolooteku, ngundo newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa. ¹⁶ Oni sodeyi mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga, gome ingonilo ewolo.

¹⁷ Ene oni simoo bale ngu yoyokolo, yano oolouwolo. Enengo sulena onikundo ngu mande

yamonggawongga, ngulo sumoo inowonggori.
¹⁸ Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye nguya ingonduduye kini? Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. ¹⁹ Ndatelo ngulo, oo ngundilo ngundo oni nowoondoye oolengomo ma ute. Kini, ngu enesu useyi newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ngu mandega nguno, ngu Yesusndo oowali bidodo metemi ewolo. ²⁰ Ene mande gula suleyolo ewolo. Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yete. ²¹⁻²³ Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo, endesina oolete. Ngu ngandilo. Ingondudu biyomi teweloyi damoni; bosebalese teweloyi damoni biyomi; yakaka teweloyi damoni; oni uleyi kumooweloyi damoni; oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombuliyootenggoku damoni; oo kenomayingootenggoku damoni; damoni biyomi oowooyingga; ebe ganagana mande teweloyi damoni; oyumoyumo teweloyi damoni; oo kenomayingoweloyi damoni; yumooyinolo mande, sanggili teweloyi damoni; oni enengombo enengo ingootoni, ulungga teteku ngulo damoni; wenonoyingo mande eweloyi damoni; ngu damoni biyomi ngu bidodo oni nowoondoyemonggo endesina tunootelo, ooleteku, ngu bidodobo oni yeni, biyomi yetelo ewolo.

Salopinisiya Melako Balega, Yesuslo Newende

Hamoo Teyingo
(Matiyu 15:21-28)

²⁴ Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ende, Sayidon melasina oolouwolo. Ene oololo, ya gula newendemo ulo, Yesus nguno kengewelo ingolo kombitetoni, oni gulado nguno mayelo ma kenowelo, elo ingowolo. Ene Yesus kombiteweloyi nguya ereremo kini. ²⁵⁻²⁶ Kini, sodedonangge bale gulado Yesusno nguno oolooteku, ngu etoyi ingowolo. Ngu balega ngu, ene namboni bodaga nguno oo yuka biyomidodo ngu oluwolo. Ngu balega ngu Girik balega ene ngu Salopinisiya melako mayelo, nguno oluwolo. Ngundo, ene Yesus oluwoku ngu ingolo, ngulo sodedonangge ene yano ombulo, Yesus keyi damonimo boodoo oondookewolo. Ene boodoo oondookelo, Yesusno sumoo sumoo ewolo. Yesus gedo melamboolo nolo nambonemo oolooteku, ngu owenilo ewolo. Ndatelo ngulo, ngu balega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yesus ene mete nambone yomosiyowalo ingowolo.

²⁷ Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Noole Yuda oni ngu noole oni oolengo, elo, oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu se ngundilo, elo ingootenggo. Ngulo ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Noole simooye oowali yunootooye, nelo yokootoyiga, kootusina gumi yolo, se yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yolo, se ma inowatolo ewolo. Yesusndo ngu balega ngulo newendemo hamoo teyingo, ngu tewoongolo, ngulo ene ngundilo ewolo.

²⁸ Ene balegakundo Yesuslo mande gumi ewolo. O Oni Ulungga, ge hamoo ete. Ene sebo ngu

oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo sosolango, ngu netenggolo ewolo.

²⁹ Ene ngundilo etoni, Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ge ngundilo etekulo, ariya, ge mete oolou! Melamboolo biyomi ngu kuli namboge yokolo toongewolo ewolo. Ndatelo ngulo, Yesusndo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango kenolo ngulo ene mande ngundilo ewolo. ³⁰ Ariya, balegaku enengo yano ko oolouwolo. Ene ko oololo, ene namboni yabano wetolo oodoni, kenowoku, oomboolo ngu ene kuli yokolo toongewolo.

Yesusndo Oni Gula Manggowo Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwoo Ngu Yomosiyowolo

³¹ Ngu naluno nguno, Yesus ko ootookoolo, Taiya mela yokolo, Sayidon mela nguya yokolo, yade mela gula oowooyi Dikapolis nguno oolouwolo. Ngu melako nguno ende ululu kande elaya nguno oluwolo. Ngu kewooloye oolengowoole yade oololo, Galili sono koongeyingo ngu tanggeyimo tunootewolo.

³² Oni sowe gidalegado oni gula sodeyi tuwoo ko mandeni moole nguya kini, ngu yolo, Yesusno mayewonggori. Mayelo, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, ngu oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete tenilo ewonggori. ³³ Ariya, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oninggaku yolo, oni simoo bale yoyokolo, sungo oololo, nguno enesu nangge dikawoliyo. Dikalo, Yesusndo kandedibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yewolo. Yelo, kandedibiyi yolo, muketelo, oninggaku mebuyimo yewolo.

³⁴ Yelo, Yesus Sambono randolo doongetelo, yanggango iyangelo, newende sendoweloyi tewolo. Ene ngu oninggakuya enengo mandenonggo ewolo. Epata! Ewolo. Ngulo damoni ngu ngandilo. Ge goosoo! Elo ewolo. ³⁵ Asa, ngu naluno nangge, oni sodeyigaku ngu himi yetoni, oo mebuyi gosiyoyingonggaku sodedonangge peselo toongewolo. Ene mete mande metemi ewolo. ³⁶ Ene mete tetoni, ene Yesusndo loogu yanggango yunowolo. Ene oni gulano nga ooga ngalo ma ewelo. Ene Yesuslo mande ma ingolo, ene yanggango yelo, ngulo damoni wesiyolo, elo endeyowonggori. ³⁷ Yo, hamoo, simoo bale bidodo ngulo mandeni ngu ingolo, ene hamoo sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene ewonggori. Yesusndo oo bidodo tewoku ngu gome oolengo tete. Ene komo oni sodeye tuwoo ngu tetoni, mande gome ingootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande gome etenggolo ewonggori.

8

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 4,000 Oowali Yunowolo (Matiyu 15:32-39)

¹ Ngu nalunggano, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo gooboowonggori. Ene gooboongoolo, ene oowaliye nguya kini. Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo sulena oniku negoyelootoni, ombutoyi ewolo. ² No nga simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu kabusa noya oluwootoku, ene oowaliye nguya kini. ³ Ene

oodoolo kumootoyi, suleyelootowe, enengo yano sawelo salo ngu, asa, oolekono doongeye toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewa. Ngulo ngu, oni gidalega ngu yowokononggo mayewonggo. ⁴ Ene ngundilo etoni, sulena onindo gumi sumoo ewonggori. Nga mela gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni simoo bale yunootooye newanggolo? Ewonggori. ⁵ Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula yunowolo. Ye oomanongoyingo ndatelo? Ewolo. Enebana gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.

⁶ Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene simoo baleya ewolo. Ye melako bibiteyilo ewolo. Bibitetoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingo kandegula gidembolo elayagaku yolo, Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo, enengo sulena oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale yunowonggori. ⁷ Ene iso bobodi gidalega nguya moole. Ngulo ngu Yesus ene nguya yolo, Anutno iso ngulo esetelo, yemboongelo yokolo ngu, asa, ene sulena oniku iso yunolo ewolo. Iso nguya bayeteya, simoo bale yunoyilo ewolo. ⁸ Ngundilo yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosolango oodoni gooboongoolo, nguno ngu ene si kandegula gidembolo elaya siliyootoyi, angewolo. ⁹ Ngu oni ngu oowooyingga oolengo 4,000 oluwonggo. Ngundilo telo, Yesusndo oni simoo bale suleyelootoni, enengo endemo endemo sawonggori. ¹⁰ Ene ngu naluno, enengo sulena onidodo wanggo sanganimoo oolelo Dalumanuta melasina nguno sawong-

gori.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Gula Anutnonggo Kenowelo, Ngulo Sumoo Ewolo (Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

¹¹ Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi ombulo, Yesusya mande gumgum elo longgeyolo, Yesus tewoongowelo ngulo ene sumoo ewonggori. Sambo ende sunggi oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu teya, etuyelootooga kenowootolo ewonggori. Ngu kenolo, noole ingowato. Hamoo oolengo, ge Anut Nangoni oolengo yanggangonggedodo, elo tewoongowonggori. ¹² Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene kowuli ingolo, yanggango yuka oolongoolo ewolo. Ndatelo ngulo, nga simoo bale nga nalungga ngano oode sunggilo etenggo? No hamoo yeya eteno. No sunggi gula nga nalungga ngano hamoo ma tewanolo ewolo. ¹³ Ngundilo ngulo, ene ko yoyokolo, wanggo sanganimoo oolelo, ene Galili sono koongeyingo gidalesina toongewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Ulungga Herod Nguya Mande Yamonggawo Nguno Ewolo (Matiyu 16:5-12)

¹⁴ Yesuslo sulena oni oowali kapengoyelo, oomanongoyingo ma yolo ombuyingo, ene oomanongoyingo gulanangge wanggono oluwolo. ¹⁵ Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo. Ye ingondale teyi! Parisi oni, Gabman oni tabango ulungga Herod ngundo oomanongoyingo yeni, koongeweloyi

Yis, ngulo gome doongeteyi. Enengo mandeye ngu Yis oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku ngundilo. ¹⁶ Enengo nangge elo ingolo ewonggori. Ene ngundilo eteku ngu, ndatelo ngu, noole oomanongoyingo ma yoyingolo ewolo. ¹⁷ Asa, Yesus ene ingolo, ngulo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, yengo nangge mande ngundilo etenggo? Noole oomanongoyingo kini? Ye, bine, ingonduduye kini? Ye bine kuli ma ingoyingo; ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine? ¹⁸ Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo, ye mande ma ingootenggo? Kapengo yetenggo, bine? ¹⁹ Kuli, no oomanongoyingo kandegula oososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 5,000 yunowonoku, ngulo ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo oolewolo? Ewolo. Etoni, enendo gumi ewonggori. Kande elaya kegidembolo elayalo ewonggori. ²⁰ Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewonggori. Nalu gulano, oomanongoyingo kandegula gidembolo elaya oososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 4,000 yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo oolewo? Elo sumoo etoni, enebana gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori. ²¹ Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula elo yunowolo. Ye ngu kenolo ma ingootenggo, bine? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingo Gula Betsayidano Yomosiyowolo

²² Yesus ko sulena oni nguya, ene Betsayidano oololo tunootewonggori. Ngu oni simoo bale gidalega, ngundo oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu, doongeyi kilingo. Ngulo ngu, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo ewonggori. Ge kandege nga oninggano ngano yetooga mete tenilo sumoo ewonggori. ²³ Ariya, Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oni doongeyi kilingonggaku kandeyi dowoolo yolo, ende yokolo, ende dabemimo oolewoliyo. Yesusndo ngu oni doongeyinggakuno muketewolo. Muketelo, Yesus kandeyi ngu oninggakuno yelo, sumoo inolo ewolo. Ge oo kenote, bine? Elo ewolo. ²⁴ Ene ngundilo etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku doongetelo, gumi ewolo. No oni yeyootowe ngu, de ngundilo telo, ene oololo ombulo tetenggo. Oo gome ma kenootenolo ewolo. ²⁵ Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo kandeyi, oni doongeyi biyominggakuno ko yewolo. Ngundilo tetoni, oni doongeyinggaku yanggango doongetelo, metemi oolengo telo, oo bidodo gome tunoo kenowolo. ²⁶ Ngundilo telo, Yesusndo ngu oninggaku suleyootoni, enengo yano oolouwolo. Ene Yesusndo oninggakuya ewolo. Ge ende kewooloko sodedo ma uwelo ewolo.

Pitando Yesus Kristuslo Damoni Yootunolo Ewolo

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Yesus enengo sulena oniya ootookoolo, ende gula oowooyi Sesariya, gula oowooyi Pilipayi nguno sawonggori. Salo, ooleko sulena oni sumoo yunolo ewolo. Oni simoo baledo noya

ndawu oningga etenggo? Ewolo. ²⁸ Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, sulena onindo Yesusno gumi ewonggori. Oni gidalegado ngu geya ngandilo etenggo. Sonoyeloyingo Oni Yon. Etoyi, ene oni gidalegado ngu ngandilo etenggo. Ge Ilayisa, Anutlo Ingondudu Eyingo Oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutlo Ingondudu Eyingo Oni gula, etenggo. ²⁹ Ngundilo etoyi, Yesus enebana sumoo yunowolo. Yendo ngu noya ndawu oningga etenggo? Ewolo. Pitando enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedonangge gumi ewolo. Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni. ³⁰ Ngundilo etoni, Yesusndo mande yanggango ewolo. Ye nga mandega nga onino ma ewelo ewolo.

*Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookoow-
eloyi, Ngulo Ewolo*

(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Yesus damoni yelo, sulena oni mande keda mesalango ngu elo etuyelo ewolo. Oni Nangoni tunootewoku, ene komo oo bidodo ogingoyingo ulungga yowa. Tabango oni, Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo mamana mande etuyeloyingo oni nguya, ngundo mande biyomi elo, kootu inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa oode, nguno ko ootookoowalo ewolo. ³² Yesusndo ngu mandega ngu tunoo oolengo etoni, Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo mamanan-gowolo. ³³ Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo Pita kootu inolo, yowoolengolo, sulena oni yeyolo, Yesus enebana Pita mamanan-golo ewolo. Pita, ge Setanlo ingondudu ete. Setan, ge ombuya

kootunesina oolou! Ge Anutlo ingondudu ma ingoote. Kini, ge onilo ingondudu nangge ingootelo ewolo.

³⁴ Ngundilo elo, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale nguya negoyelootoni, mayelo, gooboongootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuli ene inooteng-goku ngu de mombi ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.* ³⁵ Oni gula enengo ingonduduni, yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo oolengo oonatewa. Oni gula enengo ingonduduni ootootoni bidodo no nunolo ngu, ene ngunonggo mandene keda mesalango ngulo ingolo, gome dowoolo ngu, asa, ene mete kootusina Sambo endemo sugi sugi keda nguno oluwa. ³⁶ Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo oode, kumoowaku ngu, ndawugado ene hooloowewa? ³⁷ Ngu oningga ngu, ene ndawugalo enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi ngu uliyolo yowa? Oni gulado Anutlo endemo oolouweloyi oole ngu enengombo oo gulado hamoo oolengo uliyoweloyi kini. ³⁸ Ataga, oni simoo bale endeni endeni bidodomo elambalisa oluweloyi yombuliyolo, bulibali endeyolo, damoni biyomi ngulo ingondudu telo, Anutlo mande kootu inootenggo. Ene oni gula oni ngu kewooloyemo ootoolo, ngunonggo nolo mandene

* **8:34:** Ge Yesus oowooyi ngulo ko telo, mandeni damoni ngulo ko tetoyi, Yesus teyinoyingo, ngu ngundilo. Yesus oowooyi ngulo ene gutolo, yumoonggunolo, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de mombi ngundilo koolowoowa.

damonine elo, oyumo yolo oolooteku ngu, ariya, kootusina, no nguya Awanembolo yanggangoni dulidalini, Sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naluno, no nguya hamoo oolengo, ngu oningga nguya oyumo yowano.

9

¹ Ngu naluno nguno, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gidalega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutndo enengo simoo bale soboyelooteku naluno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggolo ewolo.

*Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, Yon, ngu oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo oolewolo. Nguno oolelo, enesu nangge oluwonggo. Ngu naluno, Yesus moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo. ³ Yo, hamoo, Yesuslo towikumbani ngu solu ngundilo yowali, ko, namboyi oolengo tunootewolo. Melako ngano oni gulado towikumbani oo ngundilo yeni, ma namboyi yewa. ⁴ Ngu naluno, Ilayisa, Mosesya Yesus tanggeyimo tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni kabusaga, ngundo ngu yeyowolo. ⁵⁻⁶ Pitando oo ngundilo kenolo, ngulo ene soliyokolo, Yesusno ndawu mandega ewanolo, ngu ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno ngandilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole

ngano oluweloyi ngu gome. Ngulo ngu, gedo mete elo etoni ngu, asa, noole tookoododo kabusa yewato. Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayisalo yewatolo ewolo. ⁷ Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naluno nangge, goboole gula tunootelo, ngundo doobeyelowolo. Doobeyelootoni, Anutndo ngu goboole kewoolokononggo tunootelo ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone, no nowoondone ngulo gome ingooteno. Ye enengo mandeni, ngu gome ingoyi! ⁸ Ene ngundilo etoni, asa, sodedo oolengo ene doongetelo, Yesus enesu nangge oodoni kenowolo.

⁹ Ariya, Yesus, enengo sulena onikuya, mela pulinggaku yokolo, ko uwolo. Ulo, Yesusndo mande yanggangolo ewolo. Ye awuno oo kenowonggoku, ngulo oni gulano ma ewelo. Anut Nangoni Oni Kilalongo mele yokoya, ko ootookootoniggago, asa, ye mete yootunoya eyilo ewolo. ¹⁰ Ene ngu mandega ngu gome dowoolo, enengo nangge mandelo ingowolo. Ngu mandega mele yokolo ko ootookootoni, ngu ndatelo? Ingowolo. ¹¹ Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowolo. Anutlo mana mande etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ilayisando, Anutlo ingondudu eyingo oni, koleteyunolo ombuwalo etenggo. Ndatelo ngulo, ngundilo etenggo? ¹² Ene mande ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo, Ilayisa ombulogo, oo bidodo yomosiyowa. Ngu ndatelo ngulo, Anut mandeno ngu mandega ngu ooloote? Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo bidodo ogingoyingo ulungga koolowootoni, onindo yumooyinolo mandeni biyomi ewanggo.

¹³ Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuli ombuwolo. Ene onindo ngu enengo ingondudu nange keyolo, damoni biyomi oowooyingga nguya ene teyinoyingo, Anutlo mande nakayano ewoku, ngundilo teyinowololo. Ewolo.

*Yesusndo Simoo Kosiya Gula Melamboolododo,
Ngu Yomosiowolo*

(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Yesus sulena oni kabusagakuya oololo, enengo sulena oni gidalegano tunootewolo. Ene tunootelo, yeyoyingo ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, gooboongoolo, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, sulena oni nguya, mande gumgumlo longgeyowolo. ¹⁵ Longgeyootoyi, oni simoo bale bidodo Yesus kenootoyi, ombutoni, sodedonange soliyokolo, kendutelo, Yesusno oololo, yenggonangowolo. ¹⁶ Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena oniku sumoo yunowolo. Ye ndatelo mandega enedodo elo longgeyootenggo? ¹⁷ Ngundilo sumoo etoni, ene oni gula ngu oni simoo bale ngu kewooloyemonggo, Yesuslo mande gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga, no nangone, oo yuka biyomi, ngundo newendemo ootoolo, ngunonggo manggowo wetumoololoote. Ngundilo ngulo, no ngu yolo, geno ombuteno. ¹⁸ Nalu oowooyingga ngu, oomboologa, ngundo yanggango biyomi dowoolo ooloote. Ene melako wenggelemootoni solelo ooloote. Kodo namboyi ngu manggowoomo nguya ooletoni, metoyi gome kini ndindi telo, moondeyi sagaga tewa. Ngulo

ngu, no gengo sulena onino ngu oweyilo etoowe, ene ngu oomboologa ngu andangeweloyi nguya ereremo kinilo ewolo.

¹⁹ Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, enengo sulena oni, ko, simoo balekuya ewolo. Ye simoo bale nowoondoyemo hamoo kini! No yeya nalu pelungga oolootetoku, ene nalu ndatelo ngu yengo kowuliye koolowoowango? Ariya, ye simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyilo. Ewolo. ²⁰ Ene ngundilo etoni, onikundo ngu simoonggaku yolo, Yesusno ombuwolo. Ene ngu oombologakundo Yesus kenolo, sodedo oolengo ngu simoo kosiyinggaku, newendemonggo yanggango oolengo wenggelemootoni, simoonggaku melako ukelo, wetolo, nguno yowoolalingolo, sagaga telo, koodu namboyi manggowoomonggo oolewolo.

²¹ Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo eweyi sumoo inowolo. Nalu ndatelo ngundilo teloluwo? Etoni, eweyimbo gumi ewolo. Kuli ene bodagano damoni yelo oolootelo, ewolo. ²² Nalu oowooyingga, oo yuka biyomi, ngundo simooyengga nga wenggelemootoni, de nombono, sonono nguya ulo, uleni kumooweloyi teloloote. Ge mete tetoningga ngu, ge nowoondoyi yunoya, ge noole hooloweyelo ewolo. ²³ Ene ngundilo etoni, Yesusndo simooyengga ngu eweyimboya ewolo. Ataga, ge noya ngandilo ete. Ge mete tewa tetoni ngu, ge no nangone yomosiyo. Ndatelo ngulo, ge ngundilo ete? Oni nowoondoyemo hamoo Anutno yelo ngu, asa, ene mete oo bidodo teweloyi ingowa. Ewolo. ²⁴ Yesusndo ngundilo oo etoni, asa, sodedo oolengo, oni eweyingga

ngundo menolo ewolo. No nowoondonemo hamoo tete. Ene nolo nowoondone hamoo ngu ootuwoo! Ngulo ngu, ge no hooloowenelo! Ewolo. ²⁵ Etoni, Yesusndo yeyolo, ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, goo-boongootoyi, ngulo ngu, ene ngu oomboologa nguya sanggili telo, kenolo ewolo. Ge oomboolo manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya eteno. Ge nga simooyengga nga yokoya, kootusina, ge ene newendemo ko ma uwelo! Ngundilo ewolo. ²⁶ Ariya, ene ngundilo etoni ngu, simoo kosi-yigaku newendemonggo oomboologaku ki biyomi elo, oninggaku yanggango oolengo wenggelengeremowolo. Ngundilo telo, oninggaku yokolo, peselo toongewolo. Oomboolo toongetoni, oninggaku gaboyi kumoowolo. Gaboyi kumootoni, oni oowooyingga ngulo ewonggo. Oni kuli kumooteku nga! Elo ewonggo. ²⁷ Ene ngu naluno, Yesusndo kandeyimonggo dowoolo okootoni, ko ootookoolo dikawolo.

²⁸ Kootusina, Yesus enengo sulena oniya ya gulano ulo, nguno enesu nangge ootoolo, Yesusno sumoo ewolo. Ndatelo ngulo, noole ngu oomboologa ngu oweweloyi ma ingowootolo? Ewolo. ²⁹ Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutno yemboongetoyi ngu, ngundilo oo yuka biyomi ngu ye mete andangetoyi toongewa. Oole gulano ngundilo yuka biyomi ngu, ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno yemboongelo andangeweloyi ngu mete.

Yesusndo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi

Ngulo Ko Ewolo

(Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰⁻³¹ Ene ngu endega ngu yokolo, oololo, Galili mela kewoolokuli oolouwolo. Ndatelo ngulo, Yesus enengo sulena oni etuyeloweloyi naluno, ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni nguya kombitelo, Anutlo mande etuyelowelo ewolo. Oni Nangoni, ngu me oni kandeyemo yetoyi, ngundo uleyi kumoowa. Uleyi kumootoni, nalu kabusa yokolo, ene ko ootookoowalo ewolo. ³² Ene mande ngundilo etoni, ene sulena oni ngu mandega, ngu damoni ma ingolo, ngulo ene sumoo inoweloyi nguya sosolewonggori.

Onendo Ngu Oni Ulungga?

(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Ariya, ene Kaperniyam endemo tunoote-wolo. Ene ende oololo, ya newendemo ulo, ariya, Yesusndo sulena oni sumoo yunolo ewolo. Ye oolekono ndawu mandegalo ewonggo? Elo sumoo ewonggori. ³⁴ Ene sumoo ngundilo etoni, ene sulena oni mande gumi ma ewonggori. Ndatelo ngulo, sulena oni oolekono oololo, mande ngandilo elo ingowolo. Onendo koleteyingo ulungga oluwa? Ewonggoku ngulo ene oyumo yolo, Yesusno mande gula gumi ma ewolo. ³⁵ Yesus enengo ingonduduye ngu kuli ingolo, ngulo ene bibitelo, sulena oniku kande elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi ewolo. Oni gulado koleteyingo oluwelo, ingolo ngu, asa, ene komo ombulo kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo. Ewolo. ³⁶ Yesus ngundilo elo, simooye gula bodaga yolo, kewooloyemo

yelo, ngunonggo okoolo boogomoolo, enengo sulena oni kilalongo nguno ewolo. ³⁷ Oni ene no owoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye ngandilo bodaga yolo, hooloowewaku ngu, ene no hoolooweneloote. Oni ene no hooloowenelolo ngu, ene no, ko, nolo Awane no sulenelootoni ngano ombuwono, ngu ene nguya hooloowewalo ewolo.

Oni Nooledodo Ma Sanggili Tewaku Ngu, Ene Noolengo Doboonyayi Oolengo
(Luk 9:49-50)

³⁸ Yondo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole oni gula kenootooye, ene gengo owoonggemo melamboolo oweyelootoni, ngu noolengomu kini. Ngundilo ngulo, noole ene loogu teyinowooto. Ndatelo ngulo, ene gengo sulena oni kini. ³⁹ Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ye ma loogu teyinowelo. Ene oni gula no owoonemo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu tewaku ngu, ene noya mande biyomi sodedo ma ewa. ⁴⁰ Ndatelo ngulo, oni gula nooledodo sanggili kini, ngu noolengo doboonyayi ngundo noole hoolooweyelowa. ⁴¹ No hamoo oolengo yeno eteno. Kristus owooyimo, hoolooweyelowo, elo ingolo, sono tobano ye yunowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngulo Anutlo uli, ngu hamoo oolengo, ene Anutlo endemo sugi sugi ngundilo ulini yololuwalo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyooto
(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² Yesusndo sulena onino mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, newendemo hamoo ingooteku, ngu yombuliyowaku ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Ariya, ngu oningga, ngu enengombo ngundilo tewoku, ngulo mete ngu digi ulungga yoya, ngundo bungeyimo ukingoya, yoya, sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongootoyiga uni. ⁴³ Ge kandegebo weti mbumbuwa gula tetoningga ngu, ge mete toongooya, andangeya, oolongooga uni. Kandege gulanangge, ngundo mete keda oluweloyi gome, ngu yowa. Kinitetoni, ge kandege ela elaya oodoni, ngundo goyolo, ende biyomi de nombono ma kumooweloyi nguno oolongoonggelowa. ⁴⁴ Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelu oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa. ⁴⁵ Ngundilo nangge, kengge gulado mbumbuwano goyoya, utoningga ngu, ariya, ngu kengega ngu toongooya yoko. Ngundilo telo, ngu ge mete keda oluweloyi gome ngu yowa. Kengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyimbolo endegano, nguno oolongoonggelowa. ⁴⁶ Ngu endega, nguno bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelu oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa. ⁴⁷ Ngundilo nangge, ene doongenggebo mbumbuwa gula

tetoningga ngu, ge mete ngu doongenggega ngu yowukeya, oolongongga uni. Ge doongengge gulanangge, ngu ge mete Anutlo mande mande damoni nguno uwa. Ge doongengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi oolengo (Hel) nguno oolongonggeloni uwa. Anutlo Mandeno ngandilo ete.

⁴⁸ Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oning-gaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. De nguya ma wemoowa. *Ayisaya 66:24*

⁴⁹ Kumbe gula dowoolo yetoyi, ngu gagiwi kini. Ariya, gagiwi yelo, ariyeton, de koondodongoombo pooswootoyi, yanggango oolengo yeteku ngundilo. Tewootewoo ombulo, ngundo oni yeni, kumbe pooswootoyi, yanggango yeteku, ngundilo tewa. ⁵⁰ Anutlo mande keda gome, ngu sayi nembo ngundilo. Sayi nembo ngu oo gome. Ene sayi nembo, ngulo yanggangoni kuli kiniteyingo ngu, ye ndatelo tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oolooteku ngu, ye komo dobooguliyeboya gome oolengo imakeyingomo bibiteya oliyi. Ngundilo ewolo.

10

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Ewolo

(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endegaku yokowolo. Endegaku ngu yokolo, ene

Yudiya mela Yodan sono anduloko ulelewolo. Uleletoni, ngu naluno, Yesus tanggeyimo oni simoo bale ulungga oolengo gooboongoowonggori. Ngundilo gooboongootoyi, Yesusndo enengo damoni ngu keyolo, Anutlo mande oni simoo bale etuyelolo ewolo.

² Ngu naluno, Parisi onindo Yesusno ombulo, Yesus dowoolo ulewelo ngulo ene Yesus tewoon-golo sumoo ewonggori. Noolengo Moseslo mama-mana mande ngu oni ene mete baleyi andangewalo mete ete, ngundi kini, binelo? Ewolo.

³ Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Parisi onilo sumoongga ngu gumi ewonggori. Mosesndo ndatelo mama-mana mandega ye yunoyingolo? Ewolo. ⁴ Ene ngundilo sumoo etoni, enebana gumi ewolo. Mosesndo ngu oni ene bale andangeweloyi so uyi ngu nakangolo ngu, ene mete baleyi andangelo yokowalo ewolo.*

⁵ Ngundilo ngulo, Yesusndo Parisi onilo mande gumi ewolo. Ye mande unggalangoolo yanggayanggango yetoyi, ngulo Mosesndo ngu mama-mana mandega ngu nakan-golo yunowolo. ⁶ Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukolo, ene oni simoongga ko balega nguya yoyewolo.

⁷ Ngundilo ngulo, simoo ene eweyi nemi yokolo, baleyiboya nalu bidodomo, ebe dowoodowoo telo, gooboongoolo oluwali.

⁸ Ngundilo ngulo, elambalisa ngu ene goweyali gulanangge. Ene ko goweyali elaya kini, ngu

* **10:4:** Anutndo Mosesno nga mandega ngalo ngundilo ma ewolo. Kini, oni enengombo baleyi yokowelo mande yanggango etoyi, ngulo Mosesndo enengo manggoye ngu keyolo, so uyi ngu nakangolo yunowolo.

goweyali gulanangge ngundilo. ⁹ Ngulo ngu, Anutndo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma toongoowanggolo. Ewolo.

¹⁰ Kootusina, ene yano ko ooloutoyi, sulena onikundo nga mande ngalo damonimbolo Yesus sumoo inowonggori. ¹¹ Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ene oni gulado enengo baleyi yokolo, bale gula yowaku ngu, asa, enengo baleyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa tete. ¹² Ngundilo nangge, bale gulado enengo kameyi yokolo, simoo gula yowaku ngu, enengo kameyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa tetelo ewolo.

*Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Ngu naluno, oni simoo bale enengo simooye bobodi gidalega yoyolo, Yesus tanggeyimo mayewonggori. Ngundilo yoyolo, mayetoyi, enengo sulena onindo simooye yoyolo, ngano ma ombuwelo, elo, manggaluyelolo keyoyelowonggori. ¹⁴ Yesuslo sulena onindo ngundilo tetoyi, yeyolo, ngulo Yesus newende biyomi ingolo, enengo sulena onikuya ewolo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyelowelo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku ngu, ngu simooye ngundilo ngundo uwanggo. ¹⁵ No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku endega, nguno simooye nowoondoyi ngundilo ma telo ngu, asa, ene

nguno hamoo oolengo ma uwalo ewolo.
¹⁶ Ngundilo elo, Yesusndo simooyeku yodowoolo,
 boogoyelolo, kandeyi tabayemo yelo, kumana
 yunowolo.

*Oni Ene Sitowinidodo Ngulo Mande
 (Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Ngu naluno, Yesus ootookoolo ooloutoni,
 oni gula kendutelo ombuwolo. Ombulo, Yesus
 tanggeyimo boodoo oondookelo, sumoo ewolo.
 Oo etuyeloyingo oni gome, no ndatelo telogo, no
 suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanolo?
 Ewolo. ¹⁸ Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo
 gumi ewolo. Ndatelo ngulo ge noya oni gome
 ete? Anut enengombo nangge oni gome ne-
 nengo. ¹⁹ Ge Anutlo mamana mande kuli ingoote.
 Ge oni ma uleyi kumoowelo; ge bale gidalega
 yakakayi yodowoolo yowoosoolo ma yombuliy-
 owelo; bulibali nguya ma endeyowelo; ge yakaka
 ma tewelo; ge oni gulano mande ebe ganagana
 ma ewelo; ge ebe ganagana elo, oni gulalo oo
 sitowini ma woosoolo yowelo; ge awanangge
 tanggeyemo gome ootooya, ngulo manggoye key-
 oya ootoolo ewolo. ²⁰ Yesusndo ngundilo etoni,
 ngu oningga ngundo Yesusno gumi ewolo. Oo
 etuyeloyingo oni, no kuli bodagano, ko, ataga
 nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo key-
 olo, ombulo, oolootenolo ewolo. ²¹ Ene ngundilo
 etoni, Yesusndo ene kenondadangelo, oningga
 ngulo nowoondoyi ulungga oolengo telo, ngulo
 gome ingolo, ngu oningga nguya ewolo. Ge oo
 gulanangge ma tewelo. Ge oolouya, gengo oo
 sitowi bidodo onino uliyoya, ngunonggo beye

yoya ngu, asa, beye ngu owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome oolengo ngu Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo. ²² Ngu oningga ngu mandega ngu ingolo, omukumundoongo biyomi yomoowelo, newende nguya kowuli yewolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini ulungga ngu yokolo, oni yunoweloyi kini. Ngulo ngu, ene ootookoolo toongewolo.

²³ Ngundilo tetoni, ene Yesus doongetelo, endeyolo, enengo sulena onino ewolo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi nguya, kowuli oolengo. ²⁴ Ngundilo etoni, enengo sulena oniku ngu ingolo, ngulo ene soliyokootoyi, Yesusndo mande suleyolo mande gula ewolo. Ye simoone, oni Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngulo koyi, ngu kowuli oolengo. ²⁵ Yo, hamoo, bo ulungga nga ngu nggusiya newendekuli uweloyi ngu kowuli, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno uweloyi nguya ngundilo kowuli oolengolo ewolo. ²⁶ Yesus enengo sulena oniku mandeni ngu ingolo, ngulo ene soli ulungga telo, enengo nangge mandelo ingolo ewolo. Hamoo, onendo suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu mete yowalo? Ewonggori. ²⁷ Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gome gome yeyolo, mande gumi ewolo. Anutndo oni ma

hooloowetoni ngu, asa, oni enesu nangge, oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini, Anutndo oniya ootoolo, ngunonggo ene mete oo yanggango ngu bidodo hamoo oolengo tewalo ewolo.

²⁸ Yesusndo ngundilo etoni, asa, Pitando mande gula Yesusno ewolo. Ingo, noolengo ya, ko, sitowi bidodo kuli yokolo, noole ge kengelolo endeyoote-toku nga! Ewolo. ²⁹⁻³⁰ Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Oni bidodo sungo sungomo ene nolo ingolo, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ingolo, ngu wesiyo eweloyi ngulo enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, enengo oowali koye nguya, yoyokowanggoku ngu, asa, oo bidodo ene kuli yokowanggoku, ngulo gumi ngu dagalo ulungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu kedaga, nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, oowali koye nguya, ulungga oolengo yowanggo. Ene ye no owoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidalegado nolo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngu ye yunowanggo. Ene kootusina ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanggo. ³¹ Ene oni gulado koleteyingo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo, kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo ewolo.

*Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi,
Ngulo Ko Ewolo*

(Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

³² Ene Yerusalem oolouwelo Yesusndo oole keyolo, koletelo oolouwolo. Ngundilo ooloutoni, enengo sulena oniku keyolo, oololo, nguno ingondudu ulungga telo soliyokowolo. Ngundilo

tetoyi, oni simoo bale oowooyingga ene keyelolo oolouwonggoku, ngundo sosolewonggori. Ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku yoyolo, sungo oololo, enengo goweyimo oo tunooteweloyi, ngulo mande yunowolo. ³³ Ene ngandilo ewolo. Ingoyi, ataga noole Yerusalem endemo ooletooe, nguno Oni Nangoni, ngu Yudalo goobooyingo yalo tabango oni ululu, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande gulanangge ulewelo mande elo gosiyolo, oni sowe gidalegalo Gabman oni kandeyemo yewanggo. ³⁴ Yetoyi, ngundo ngu yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo, ene ko keda ootookoowa. Yesusndo ngundilo elo ewolo.

Yemsa Yonya, Ene Oni Ululu Oluwelo, Ngulo Ewoliyo
(*Matiyu 20:20-28*)

³⁵ Sebedi simoongo elayagaku, Yems, Yon, ngundo Yesusno ombulo, sumoo inolo ewoliyo. Oo etuyeloyingo oni, noole oo gulalo ge sumoo gunowelo. Ge ngu ooga ngu noole yunolo ewoli. ³⁶ Ngundilo etoli, ene mandeyali gumi ewolo. Nondo ndawuga yali yunoowelo? Ewolo.

³⁷ Ngundilo etoni, elayagakundo gumi ewoli. Ge nooleno logo ye. Kootusina, gengo yabage dulidalinidodo nguno bibitetoyi, noole gulado kandege koondosina, gulado kandege biyomisina, nguno bibitewalolo. Ewoliyo.

³⁸ Ene ngundilo sumoo etoli, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Yali ngu ooga ngulo nono

sumoo eteliku, ngulo damoni ma ingooteli. Yali bine, nondo tobaga sono netenoku, nguno yali nguya sono newali, bine? Ngundilo nangge, yali sono (kundingiyimbo) sonowootenoku, ngu yali nguya, bine, mete ngu sonongga ngu gemuwali? Ewolo.†

³⁹ Ngundilo etoni, sulena oni elayaga ngundo mande gumi ewoli. Noole mete, etoli, Yesus enebana ewolo. Hamoo oolengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yali nguya sono newali. Ngu sono (kundingiyingga) nondo gemutenoku, ngu yali nguya gemuwali. ⁴⁰ Ene onendo kandene koondosina, kandene dedalesina bibiteweloyi ngu, nondo ma ewano. Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, ene kuli oni yunowelo ngulo ene yomosiowolo ewolo.

⁴¹ Ene sulena oni kande elayagaku mande ngu ingolo, ene Yems, Yon elayaga nguya, sanggili oolengo tewonggori. ⁴² Ngundilo tetoyi, Yesusndo negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Oni sowe gidalegalo tabango oni ngu, ene yanggangoye-dodo telo, dobooguliye soboyeloweloyi, ngulo mamana mande enengo oni ululu ngundo etoyi, ngundilo yanggango soboyelootenggo. ⁴³ Ene ngu damoningga ngu ye kewooloyemo ma oluwa. Hamoo oolengo kini. Ene ye kewooloyemo oni gulado ulungga oluwelo tewaku ngu, asa, ene yengo kingo sulena oni tewa. ⁴⁴ Oni gula ene yengo koleteyingo oluwaku ngu, asa, ene oni ngu bidodo kingo ko oni telo oluwanggo.

† **10:38:** Sono toba, ko, sono (kindingiyimbo) sonowooweloyi mande elayaga ngu ogingoyingo koolowoolo kumooweloyi, ngulo ewolo.

⁴⁵ Ndatelo ngulo, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya, hoolooweyilo, ma ombuwolo. Kini, ene ngu onilo ko telo, oni hoolooweyelolo, enengo keda oluweloyi, ngundo simoo bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyelowelo ombuwolo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyowolo

(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ngu naluno, ene Yeriko endemo mayelo, ko, Yeriko dagalo, Yesuslo sulena oni, oni simoo bale gidalega nguya, ngundo Yesusndo sawelo tewonggori. Nguno, Timiyaslo nangoni Batimiyas, ngu doongeyi kilingo yeyingo, ngundo oole dabemimo bibitelo oluwolo. Ene suwoo suwoo oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo, sumoo sumoo eloluwolo. ⁴⁷ Ngu oningga ngundo ingootoni, Yesus Nasaret oni ngu namoko ombutoni, ingolo, damoni yelo, ene meno yanggango ewolo. Yesus, ge Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.† ⁴⁸ Oni simoo bale oowooyingga oolengo sanggilitelo, kenolo ewonggori. Ge ali yoko! Etoyi, ene oningga ngu ingolo, ene manggalu ulungga telo ewolo. Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo. ⁴⁹ Ariya, Yesus enengo mandeni meno ewoku, ngu ingolo, ngulo ene ombulo, dikalo ewolo. Oningga ngu negongootoyiga ombunilo etoni, oni sungokundo, ngu oni doongeyi kilingonggaku negongolo ewolo. Yesusndo ge negeloote. Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootookooya ombulo! Ewonggori. ⁵⁰ Ariya, oni

† **10:47:** Kulimi Dewitndo Yuda onilo tabango koletelo oluwo.

doongeyi kilingonggaku meno ngu ingolo, ngulo enengo dokikilo nenggulogaku oolongooni, utoni, sodedo ootookoolo, dikalo, Yesus tanggeyimo oolouwolo. ⁵¹ Ooloutoni, Yesusndo oni doongeyi kilingonggakuya sumoo ewolo. Nondo ndawuga tenggunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga, no doongetewelo ingootenolo ewolo. ⁵² Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oni doongeyi kilingongga nguya ewolo. Ge mete oolou. Ge nolo nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doongengge yeni, metemi tete. Etoni, ngu naluno nangge, oni doongeyingga, ngu metemi tewolo. Ngundilo tetoni, ene doongetelo, mela kenolo, ene oolekana Yesus keyolo, toongewolo.

11

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Newendemo Uwolo
(*Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19*)

¹ Yesus ko enengo sulena oni nguya Betipas, Betanino ngu, ende bobodi elayaga ngu, Olib puli damonimo, ngu Yerusalem tanggeyimo oluwoliku nguno tunootewolo. Nguno Yesusndo enengo sulena oni kilalongo elaya suleyelo ewolo. ² Yali andu endega namoko kenooteliku, anduno sodedo oolouya, Hos gula oowooyi Donki. Ngu nangoni duliyoga gosiyootoyi oolooteku, ngu wesiyoya, yoya ombuli. Oni gulado kuli nguno ma bibitewolo. ³ Ene oni gulado yalino sumoo yunolo ewa. Yali ndawuga tewelo, etoningga ngu, asa, yali ngandiya eli. Oo Bidodo Sembuli,

ngundo Donki nga ko inolo, ko sodedo suleyootoni ombuwa, eya elilo ewolo. ⁴ Ngundilo etoni, ariya, elayaga ngu oololo, Donki duliyo nga oole oolouweloyisina nguno endesina yamako dabemimo gosiyoyingo, ngu kenowolo. Ngundilo kenolo, elayaga, ngundo Donki ngu uto wesiyowoli. ⁵ Ngundilo tetoli, oni namoko dikayingo, ngundo elayaga nguno sumoo ewolo. Yali ndawuga tewelo Donki duliyo nga uto wesiyootelilo? Ewolo. ⁶ Ngundilo sumoo etoyi, sulena oni elayaga, ngundo ewoliyo. Yesundo ngalo ewololo etoli, ngulo ene yokolo sawonggo. ⁷ Ariya, elayagaku Donki duliyo yaku yolo, Yesuno ombuwoliyo. Ngundilo telo, elayagakundo enengo dokikilo nenggulo andangelo, Donki sanganimo yomitoli, Yesus ngu sanganimo bibitewolo. ⁸ Ngundilo bibitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo dokikilo nenggulo andangelo, oole sanganiwoole yomilo yomilo oolouwonggori. Ngundilo tetoyi, gidalegado kono oololo, de duwoo toongoolo, ombulo, oole sanganiwoole yomilo oolouwonggori. ⁹ Ngundilo telo, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo oololo, ene meno mogulu telo ewonggori. Sugi sugi oluwa! Hosana! Anutndo ene mete kumana nga oningga, nga inootoni, ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo ombuteku nga! ¹⁰ Noole Yesus bingamilo okoowato! Ene osinayi, Dewitlo naluni ngundilo noole soboyelowelo ombuteku nga! Hosana, awuno oolengo! Elo ewonggori.

¹¹ Asa, Yesus Yerusalem endemo ulu, Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu newendemo uwolo. Yesus oo bidodo kenondadangelo

yokolo, suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga nguya Betani endemo oolouwonggori.

Yesusndo De Gula, Oowooyi Pik, Ma Enggeyin-gombolo Ewolo

(Matiyu 21:18-19)

¹² Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo Betani ende yokolo, ombulo, yade ooleko Yesusndo oodoolo kumoowolo. ¹³ Yesusndo de gula oowooyi Pik, ngu de gudo, kukungo nenggulo ngundiloga, ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu uleyingo, ene engge doongetewelo namoko de damonimo oololo doongetelo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangege oluwolo. Ndatelo ngulo, de Pik enggeweloyi naluni kini. ¹⁴ Yesusndo ngu degakuya ewolo. Kootusina, onindo gengo tanggoolige ko ma yolo newanggo. Ngundilo etoni, enengo sulena onindo ngu mandega ngu ingowonggori.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo

(Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

¹⁵ Yesus enengo sulena oni nguya Yerusalem endemo oolouwonggori. Nguno Yesus oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel newendemo ulo, yeyootoni, oni Tempel yano bobeye yowoolengoweloyi koyi tetoyi, ngulo ene damoni yelo oweyelowolo. Ngundilo telo, Yesusndo yeyootoni, oni bobeye oowooyingga yowoolalingolo, bayetetoyi, ngu yeyolo, yabakudodo wengelemootoni, ukelo uwolo. Ngundilo

nangge, oni nu kundilimanggowo ngu uliyowelo koyi nguya teyingo ngulo yabayey nguya wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*

¹⁶ Yesusndo loogu telo mamanyelo ewolo. Ye oo oowooyingga yolo, Tempel ngalo pawa newendekuli ngando ma oololo, ombulo tewelo ewolo.

¹⁷ Ariya, Yesusndo oni ngu mamanyelolo mande gula ewolo. Anutlo mande nakangoyingo, ngundo ngandilo ete.

Nolo ya ngu oni simoo bale sowe mela bidodomo oolootenggoku, ngundo oowooyi yemboongeweloyi ya, elo ewanggo. *Ayisaya 56:7*

Ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetenggolo ewolo. *Yeremayiya 7:11*

¹⁸ Yudalo goobooyingo yano Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni, ko, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo ngu, ariya, ene damoni yelo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo ene oole erewewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooyingga Yesuslo mandeni ingowelo gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo koni ngu kenomayingolo, ngulo ene Yesus dowoolo uleyi kumoowelo, ngulo hahangewonggori. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo mandeni nangge ingowelo ingootenggo.

* **11:15:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo digi beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga, ngulo bobeye ngu yowoolengolo yowolo. Ngu yolo, ngundo nu ko nusago gidalega uliyolo, yolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo ngu uliyowolo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano tetoyi, ngulo Yesusndo sanggili teyingo.

19 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni, ngudodo Yerusalem ende yokolo sawonggori.

*Oni Ene Newendemo Hamoo Telo, Nguno Yemboongewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa
(Matiyu 21:20-22)*

20 Suwoononggo oolengo, Yesus, enengo sulena onidodo, ko oololo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuli kumooni yewolo. Yo, hamoo, uyi uli oo ngu bidodo kuli ariyelo, kumooni yewolo. 21 Pitando ngundilo kenolo, Yesusndo Pik dega nguya kuyowo mande ewoku ngu ingolo, Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuli eneno yewoku, ngulo kuli kumoowoku nga! Elo ewolo. 22 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyi. 23 No hamoo oolengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi! Oni gula ene newende elaya kini ngunonggo mela pulingga ngaya ewa. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u, elo ewaku ngu, asa, hamoo oolengo, enendo ewoku, ngundilo tunootewa. 24 Ariya, no hamoo oolengo yeya eteno. Ye nowoondoyemo hamoo telo, nguno ingoyingo elaya kini, ngunonggo ye oo gulalo yemboongewanggoku ngu, asa, hamoo oolengo, Anutndo ooga ngu yunootoni yowanggo. 25 Yengo yemboongeyingo naluno nguno, oni gulado yeno damoni biyomi gula telo, kowuli yunoyingo tetoni ngu, asa, ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biyomingga ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoolooweyelolo, ngu kowulingga ngu andangelo kapengoyeyunowa. Ye ngundilo

tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo yengo mbumbuwaye nguya andangeyunolo kapengoyewa. ²⁶ Ene ye oni gulado kowuli ye yunowoku, ngu ma andangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya yengo mbumbuwa ma andangeyunowalo ewolo.

Onindo Yesusno Sumoo Ewonggori. Onendo Ge Yanggango Gunowo?

(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Yesus ko enengo sulena oniya Yerusalem ko oolouwolo. Ngu naluno, Yesus ene Yuda onilo Tempel ya ngu newendewoole endeyootoni ngu, asa, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni ululu, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ko, endemo tabango oni ngudodo Yesusno mayewonggori. ²⁸ Ngundilo mayelo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Onendo ngu sunggiga ngu ge gunolo, ngunonggo nga kongga nga telo logogelowo? Sumoo ewonggori.

²⁹ Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. No nguya yeno oo gulalo sumoo yunowelo. Ye nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo sumoongga ngu gumi ewano. ³⁰ Ariya, onendo Sonoyeloyingo Oni Yon oningga ngu suleyootoni ombuyingo? Anutndo sono kundingiyimbo oni sonoyeloni, elo, Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baledo suleyootoyi, sonoyelowo, bine? Ye nolo mande-nengga nga gumi eyi.

³¹ Ngundilo sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge mande elo, ingolo ewonggori.

Noole ngandilo ewato. Anutndo Yon suleyootoni, oni simoo bale sono kundingimbo sonoyelowelo ombuyingo, ewatoku ngu, ariya, enebana ewa. Ye ndawugalo, ngu nowoondoyemo hamoo ma ingowonggo? ³² Ngundilo nangge, noolendo ngandilo ewato. Onindo Yon suleyootoyi, ngu kongga ngu teyingo ewatoku ngu, asa, oni simoo baledo nooledodo sanggili ulungga tewanggo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oolengo. ³³ Ngundilo ngulo, ene Yesuslo mande gumi ngandilo ewonggo. Noole watayi kini, etoyi, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu oninggado nga sunggiga nga nunootoni, ngunonggo no ko nga tetenoku, ngu ma ewanolo ewolo.

12

Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo

(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yamonggawo gidalega nguya simoo baleno ngandilo ewolo. Oni gula Wayin kongga telo, oonggoo pawangolo, Wayin nguno imiwolo. Ene Wayin engge yolo, wonggoolo, winggooweloyi musiyo nguya telo, ene kongga ngu sobowooweloyi ngulo ya pelungga awuno yewolo. Ngundilo yetoni, oni nguno bibitelo, Wayin kono oo ngu bidedo gome kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu kongga nguno digi beye koyi teyi, elo, ene yoyelo, ene

mela gula yowoko, nguno toongewolo. ² Wayin enggeweloyi nalunimo, ko sembuli, ngundo enengo sulena oni gula suleyootoni, Wayin koyi tetenggoku onikuno oolouwolo. Ko oni ngundo kono oo engge gula yenunoyi, elo, ko oni gula ngu suleyootoni oolouwolo. ³ Ngundilo ko oningga ngu suleyootoni, ooloutoni, Wayinlo kono oni, ngundo oni ko sembuligakulo sulena oninggaku dowoolo, gome gome ulewolo. Ngundilo telo, oo gula ma inowolo. Kini, ene kingo oolengo suleyootoyi oolouwolo. ⁴ Ngundilo tetoyi, ko sembulibo sulena oni gula ko suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni, ngu sulena oninggaku nguya utolo, tabangomo dongo sosowoolo, uleyi biyomi yetoni, mandeni biyomi elo yumooyinowolo. ⁵ Ko sembulibo sulena oni gula nguya suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni, kono onikundo ngu ko oninggaku nguya, uleyi kumoowonggori. Ngundilo tetoyi, ko sembulibo, sulena oni oowooyingga suleyelootoni oolouwolo. Ooloutoyi, gidalega yutolo, oweyelootoyi, satoyi, gidalega yuleyi kumoowolo. ⁶ Ngundilo tetoyi, ko sembuli ngulo oni gula nguya moole. Ngu enengo nangoni gulanangge oolengo. Ngulo gome ingolo, newende nanganimo ooloote. Kootu oolengo ngu, enengo nangoni suleyootoni oolouwelo tetoni ewolo. Nga ngu nenengo nangone, ngulo ene manggowo ingolo, keyowanggolo suleyootoni oolouwolo. ⁷ Ngundilo ooloutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo nangoni kenolo, enengo nangge kewooloyemo mandelo, ingolo ewonggo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole

ene nguya utooye kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga ngu noolengo sobowoolo, koyi tewatolo ewonggori. ⁸ Ngundilo elo, kono oni, ngundo ene nguya dowoolo, uleyi kumoowolo. Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.

⁹ Ariya, oni ko sembuligaku, ndandilo tewa? Ene ombulo ngu, oni kono ko tetenggoku ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni gidalega yunowa.

¹⁰ Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu ye kuli kandangelo ingowonggo. Yesusndo ngandilo ewolo.

Nga ya ungoombolo osiyi yanggango ngu ya yeweloyi onindo andangelo yokowonggo. Ene ataga, ngu ya osiyingga, ngundo ya yanggango dowoolo dikate. ¹¹ Oo Bidodo Sembuli, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole ngu kenootooye ngu, gome oolengolo ewolo. *Sam 118:22-23*

¹² Yerusalem goobooyingo yano oni tabango ngu bidodo ngu mandega ngu ingootoyi, Yesusndo ngu mande yamonggawongga eteku, ngu enengombolo tewolo. Ngundilo ngulo, ene Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo tewonggo. Ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene yokolo, ootookoolo sawonggori.

Mela Ngalo Sobosobo Oni Koleteyingo Ngu, Bobeye Inoweloyi, Oni Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Ene Parisi oni Herodlo oni gidalega, ngudodo Yesusno suleyelootoyi, tewoongowelo oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ene mande nenengo gula ma etoni ngunonggo yolo, wilikoyingo onino yeweloyi ngulo sumoo inowelo tewonggori. ¹⁴ Ariya, ngu oni ngu ombulo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge mande hamoo nangge ete. Gedo ngu oni oowooyedodo, ko, oni oowooye kini nguya mande damoni gulanangge eneno yunoote. Yo, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo Anutlo mande damoni metemi nanggelo etuyeloote. Ariya, ge ngu ndatelo ingoote? Noole Yuda oni nga bobeye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi, Anut nangge inowato, bine? Anutlo mamana mande nguno ooloote, binelo? Ewonggori.*

¹⁵ Ngundilo sumoo etoyi, ene Yesus ingoyingo, ene ebe ganagana etenggo. Ngulo Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ye no tewoonelootenggo? Ye bobeye gula yoya, ombutoyiga, nondo kenoowelo ewolo. ¹⁶ Ngundilo etoni, ene bobeye gula yolo, ombutoyoi, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Nga oo gaboyiga nga oonelomu? Elo etoni, enebana gumi ewonggo. Ngu Sisa gaboyi. ¹⁷ Ngundilo etoyi, ariya, Yesus enebana gumi ewolo. Sisalo oo ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyi.

* **12:14:** Rom onilo sobosobo koleteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yesus tewoongolo mande kowuli nguno sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wilikoyingo onino yeweloyi, ngulo ngundilo sumoo ewonggori.

Yesusndo ngundilo etoni, oniku ngu mandega, ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Oni Kumoolo Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega oowooyi Sadusi, Yesusno mayewonggori. Sadusi oni, ngundo ene ngandilo etenggo. Oni kumootenggoku ko ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ene Yesus sumoo inolo ewonggo.

¹⁹ Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangolo yunowolo. Oni gula simoongo kini kumootoni ngu, ngulo konebeyi gula ootoolo ngu, asa, ngundo ngu bale nggamingga ngu mete yowa. Nguno nangoningga tewaku ngu, beyi musiyomo oluwalo ewolo.

²⁰ Ariya, oni simoongolo gula simoo nangge kandegula gidembolo elaya oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo kini oode kootusina kumoowa.

²¹ Ngundilo kumootoni, enengo koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene nguya simoongo kini oode kumoowa. Ngulo koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku nangge yolo oode, ene nguya simoongo kini oode kumoowa.

²² Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula gidembolo elayagaku bale gulanangge yolo, kumooloodoyi kinitewa. Ngulo simooye nguya kini. Kootusina, balegaku nguya kumoowa.

²³ Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookooweloyi naluno nguno, ngu balegaku, ngu oone baleyi nenengo?

Ge ingoote, ngu kandegula gidembolo elayagaku ngu bidodo baleye gulanangelo ewonggori.

²⁴ Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno ma ingootenggo. Ye Anutlo yanggangoni nguya ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande bulibali etenggo. ²⁵ Oni kumooyingoku ko ootookooyingo naluno, nguno simoo bale kameyi baleyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo. ²⁶ Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootookooweloyi, ngu ye bine Moseslo Buk, ngu ye ma kandangelo ingowonggo. Ngu Anutlo mandega ngu de bodagano solu tunootewolo. Ye ngu kuli kandangelo ingootenggo. Ngu mandegano nguno Anutndo Mosesno ewolo.

No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anutlo ewolo.

Eksodas 3:6

²⁷ Moseslo mande ngundo etuyelooteku ngu, ngandilo oni kumootoyi, ngulo gaboyi keda oolootenggoku, ngulo Anut. Yengo mande ngu hamoo oolengo yombuliyolo etenggolo ewolo.

*Anutlo Mamana Mande Koleteyingo Oolengo
(Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)*

²⁸ Anutlo mande etuyeloyingo oni gula ombuwolo. Ombulo, ingootoni, Sadusi onindo Yesusya mande gungum elo longgeyootoyi, ene ingootoni, Yesusndo Sadusi onilo mande gumi gome oolengo ewolo. Ngundilo tetoni, enebana Yesus sumoo inolo ewolo. Ndatelo mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega dagayelolo koleteyingolo? Ewolo. ²⁹ Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo ngu oningga ngulo mande

gumi ewolo. Mamana mande gulanangge koleteyingo ngu ngandilo. Ngulo ye Iserel, gome ingoyi! Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nangge, noolengo Anut gulanangge. ³⁰ Ye komo Oo Bidodo Sembuli ngulo nangge gome ingoyi! Yengo Anut nguno ye komo nowoondoye bidodo, gaboye bidodo, yengo ingonduduye bidodo, yengo yanggangoye bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi. ³¹ Mamana mande elaya kootu, ngu ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo ge tanggegemo oni gula nguya, nowoondoyi teyino. Mamana mande gulado nga mamana mande elayaga, nga ma dagayelootelo ewolo. ³² Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oningga, ngundo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, gedo hamoo ete. Yo, hamoo, Anut gulanangge oolengo. Anut gula nguya kini. ³³ Yo, noole komo ngulo gome ingooteto. Noole komo nowoondonayi bidodo, ingondudunayi bidodo, yanggangonayi nguya bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga inowato. Ngundilo telo, noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunoweloyi, ngu noolengo ingootetoku, ngundilo ingowato. Noole nga mamana mande elayaga, nga gome keyowatoku damoningga, ngundo nusago utolo, deko kagisokolo, woolo yeweloyi damoningga, ngu dagate. ³⁴ Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yesusndo ingootoni ngu, ene oni ingonduduni metemi. Ngulo ngu, Yesusndo oningga nguya ewolo. Ge Anutno nowoondogemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidalega nguya nowoondoyi teyunolo, ngunonggo ge Anutlo mande damoni,

ngundo simoo bale soboyelooteku, ngu tanggeyimo ombulo ooloote. Yesusndo ngundilo etoni, ngulo oni gidalegado ingolo, sosolelo, ngulo ene oo gulalo Yesusno ko ma sumoo ewonggori.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(*Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44*)

³⁵ Yesus Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, ngunonggo oni simoo baleno mande wesiyolo elo etuyelolo, sumoo yunolo ewolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ndatelo ngulo, ene Kristus ngu Dewitlo sembenilo etenggo?†
³⁶ Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, ngulo Dewit enengombo ewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nolo oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koon-dosina bibite. Kootusina ngu, gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo.‡

Sam

110:1

³⁷ Ndatelo ngulo, Dewit enengo sembeni tunooteweloyi ngu nolo Sembunelo etelo? Ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ngulo Damoniye

(*Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47*)

³⁸ Yesusndo ngundilo etoni, simoo ulunggaku, Yesuslo mandeni ingowelo oni oni tewolo. Ngu naluno nguno, Yesusndo oni simoo bale

† **12:35:** Kristus ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yetoni, simoo bale ko yoyoweloyi oni. ‡ **12:36:** Oo Bidodo Sembuli Sembune, nga mandega nga, ngu Yesuslo ewolo.

mande yunolo ewolo. Ye Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ndatelo ngulo, ene towikumba pelu pelungga oni bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundilo yemutenggo. Ngundilo yemutoyiga, simoo baledo yeyoya, oni ululu, eya, ingoyilo, ngundilo tetenggo. ³⁹ Ene ngundilo telo, Yuda onilo goobooyingo yano oni simoo bale doongeyemo tunoo bibitewelo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya, gome ingootenggo. ⁴⁰ Ene bale nggami kamesumooye kumooyingo ngu ganaganayelolo, bale nggaminonggo ya oo sitowi kingo woosoolo yootenggo. Ngundilo yomukolo yokolo ngu, asa, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene Anutno kingo yemboongeyingo pelu pelungga tetenggo. Nguno ngu, Anutndo nggami bale ngu hoolooweyeloni, elo ngundilo yemboongetenggo. Ene kootusina, oni ngundilo tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowalo ewolo.

Bale Nggami Sumbuyingado Bobeye Anutno Yewolo
(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yesusndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo, bobeye yoweloyi musiyomo oololo, namokoyi bibitewolo. Bibitelo, ene ngunonggo simoo bale yeyootoni, bobeye musiyomo yetoyi yeyowolo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo ngu bobeye oowooyingga biyomi yetoyi yeyowolo.

⁴² Ngu naluno nguno, bale nggami gulado ombulo, enengo bobeye bobodi elaya nangge ngu kondibo yewolo, siko gula kini. Ngu bobeye bobodi elayaga, ngu Toya gulanangge ngundilo. ⁴³ Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo enengo sulena onikuno negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Nga bale nggami howoolongonggangga, ngando ene bobeye ulungga oolengo yete. Yo, hamoo, oni simoo bale goobooyingo yalo bobeye musiyomo yetenggoku, ngu bidodo dagayeloote. ⁴⁴ Ndatelo ngulo, nga oni nga bidodo bobeye oowooyingga yano ooloote. Ene gidalega nangge yolo, mayelo yetenggo. Ene nga bale nggamingga nga, ngu enengo yano gula kini, siko nguya gula kini. Ene oowali uliyoweloyi nguya gula kini. Enengo bobeye bidodo yeteku ngalo! Ewolo.

13

*Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Tempel
Yombuliyowanolo Ewolo
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Yesus Yuda onilo Tempel ya yokolo ooloutoni, enengo sulena oni gulado eneno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, digi yanggango ululu oolengo ngu digi goobe oo yowali gome gome, ngundo yeyingo, nga kenolo! Ewolo. ² Yesusndo sulena oningga ngulo mande eteku gumi ngandilo ewolo. Ge keno nga ya ululu nga, kootusina, digi gula yokootoyi, gula sanganimoma ma oluwa. Kini, onindo nga digi nga usosowoolo, oolongooyi, melako umukowalo ewolo.

*Yesusndo Kowuli Oowooyingga Biyomi Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)*

³ Yesus mela puli oowooyi Olib nguno bibitelo, ngunonggo Yuda onilo Tempel, ngu andusina oodoni kenowolo. Ngu naluno nguno, Pita, Yems, Yon, Enduru, ngu oni namolayaga, ngundo nangge Yesus tanggeyimo ombulo, Yesus sumoo inolo ngandilo ewonggori. ⁴ Ge nooleno e. Ndawu nalunggano oo ngu tunootewa? Nalu sosowomo oo bidodo tunooteweloyi, ngu namokono tetoni, nguno noole ndawu sunggiga ngu koletelo tunootetoni, nguno noole kenowato? Ewonggori.

⁵ Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande yunolo, gumi ewolo. Oni gulado ganayeloweloyi ngulo ye ingondale teyi! ⁶ Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ngandilo ewanggo. No nangge Yesus Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyoweloyi, elo, no sulenelootelo ewanggo. Ngu oni ngundo ngundilo elo, ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo. ⁷ Kootusina, ye me ebe ulungga ngguyi ingolo, ko, me ebe ulungga mela sungomo tunooteweloyi, ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma sosolewelo, ngundilo damoni ngu hamoo koletelo tunootewa. Ene nalu wenga, nguno kini. ⁸ Yo, hamoo, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Ngundilo nangge, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo sobosobo oniya ebe ulewanggo. Mela guminggano

ngu imimi ulungga yootoni, oni simoo bale oodoolo kumooyingo ulungga tunootewa. Ngu oo ngulo ogingoyingoyi ulungga oolengo, ngu baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku, ngundilo tunootewa. ⁹ Ngundilo oo ngulo, ye ingondale teyi! Nalu wenga ma tunooteyingomo, kowuli ngundilo tunootewa. Ye nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oodoyi ngu, ariya, mundi onindo, ye nguya, enengo tabango oni goobooyingomo yoyeyi dikawanggo. Goobooyingo yano nguya ene ye gisaluyelowanggo. Ndatelo ngulo, ene no oowoone, ko, nolo mandene nguya wongooyi uwelo tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mela ngalo oo sobosobo ululu ngu doongeyemo yoyeyi dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyoya eneno eyi. ¹⁰ Ngundiya tetoyi ngu, asa, koletelo Mande Keda Mesalango ngu simoo bale mela bidodomo oolootenggoku, nguno onindo wesiyolo eneno etoyi ingowanggo. ¹¹ Ene ye yodowoolo, wilikoyingo oni goobooyingomo yoyetenggoku naluno nguno, ye koletelo ma sosoleyingo, elo ingowelo. Noole ndawu mandega ewatolo, ma ingowelo. Kini, ngu naluno nguno, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo mande yendo eweloyi ngu yetoni, ngu nangge ye yootunoya eyi. ¹² Ene bebeyibo, koneyo, ngu wilikoyingo oni, goobooyingomo windoga yunootoni, yuleyi kumoowelo tewanggo. Ngundilo nangge, eweyimbo enengo nangoni windoga teyinootoni, nangosumooye ngundo awanamoyemboya nguya sanggili telo, windoga

yunootoyi, yuleyi kumoowanggo. ¹³ Ngundilo telo, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi oolengo yewanggo. Ndatelo ngulo, no oowoone ngu yeno ooloote. Ngulo ngu, ene yeno ngu damoningga ngu yunowanggo. Ene oni nolo mande yanggango dowoolo oodoni, oololo nalu wenga tunootewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu ko yowalo ewolo.

*Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)*

¹⁴ Yesusndo ngundilo ewolo. Ngu oo biyomi, ngundo Anutlo kundingiyi oolengo musiyomo dikatoningga, ngu ingoyi. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale Yudiya melako oolootenggoku ngu, ene komo sodedo salo, pulimo oolewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome ingondudu teni!) ¹⁵ Oni endeloko oolooteku ngu, ene ya newendesina ulo, enengo oo sitowi nguya yowelo ma ingowa. ¹⁶ Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko yowoolengolo, enengo towikumba yowelo, yano ma oolouwa. ¹⁷ Ngu naluno, bale useyedodo; ngundi, bale simoonamboye nono yunootenggoku, ngu oni oniyooqe. ¹⁸ Ngulo ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dokiki sono medugu naluno ma tunootewelo. ¹⁹ Ngu nalungga nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukoyingo nalu ngu bidodomo, ombulo, nga naluno ngano nguya kowuli ngundilo ngu kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli ngundilo ngu ko ma tunootewa. ²⁰ Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo

kowuli nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu, asa, oni simoo bale bidodo oonatewanggo. Ene Anutndo oni simoo balelo ingolo, enengo kuli logo yewolo. Ngulo ngu, ene nga nalungga nga woosootoni ootutewa. ²¹ Ngu nalungga nguno, oni gulado yeya ewa. Kenoyi! Kristus nga oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu, etoni ngu, asa, ye ngulo nowoon-doyemo hamoolo ma ingowelo. ²² Oni gidalegado ombulo, ganayelolo ewanggo. No Kristus, Anutndo simoo bale yoyowelo logonelayingo etoni; ebe ganagana eyingo oni gidalega, ngundolo ewanggo. No Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene damoni sungo gula onindo ma teweloyi ngu telo, nguno ene Anutlo simoo bale ngu tewooyelolo ganaganayelowanggo. ²³ Ngulo ngu, ye ingondale teyi! No oo bidodo kuli yeno etoowe, ingootenggoku ngu! Ewolo.

*Kootusina, Oni Nangoni Ko Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)*

²⁴ Yesusndo ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa kombo doobeyelootoni, himi ma yewali. ²⁵ Dootu soletoyi, oo yanggango Sambono oolootenggoku, ngu bidodo Anutndo yokutuyelowa. ²⁶ Ngu nalungano nguno, Oni Nangoni gobooleno dulidalini yanggangonidodo oolengo ombutoni kenowanggo. ²⁷ Ngu nalungga nguno, enengo Anutlo Sambono Engel oni ngu suleyelootoni, Anutlo simoo bale Sambo mela bidodomo oolootenggoku, ngu yoyolo, mayelo goobooyelowanggolo ewolo.

Pik Dega, Ngundo Wilikoweloyi Nalu, Ngulo Damoni Tete

(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ Yesusndo ewolo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini sonoyidodo teteku naluno, ngu nun-goyelo, tanggooli keda ngu yeteku, ngu kenolo ingootenggo. Sa naluwo gome ataga tunootetelo ingootenggo.* ²⁹ Ye de ngundilo tetoni, kenolo, ye ingootenggo. Enggeweloyi nalu namoko tunootetelo ingootenggo. Ngundilo nangge, koo-tusina, ye ngundilo oo ngu kenootoyi, tunootetoni ngu, ariya, ye nguno ingowanggo. Yesus ko ombuweloyi naluni namoko tetoni, ngulo sunggi ngundilo tunootetelo ingowanggo. ³⁰ No hamoo oolengo yeno eteno. Nga naluno ngano oni simoo bale oolootenggoku, ngu ma kumoomukoyin-gomo, ngu oo ngu bidodo tunootewa. ³¹ Yo, hamoo, Sambo mela ngu oololo kinitewali. Ene nolo mandene ngu ma kinitewalo ewolo.

Oni Gulado Nga Mandega Ngalo Naluwo Ma Ingoote

(Matiyu 24:36-44)

³² Yesusndo ewolo. Ene oni gulado ngu nalungga ngu, ko sangga ngu ma ingoote. Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku, ngu nguya ma ingootenggo. Enengo nangoni nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutndo nangge ngu ingoote.

³³ Ye ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggo. Nalu ndatelo tunootewa. ³⁴ Ngu ngandilo: oni gula

* **13:28:** Pik dega ngu gudo nenggulo ngundilo.

enengo ya yokolo, mela sungosina endeyowelo. Ngulo enengo ko onindo oo sobowooyi, elo, ene ko bayetelo, sungo sungo yunowa. Ene yamako sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oolengo soboneloya ootoo. ³⁵ Ngulo ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggokulo ngulo, ndawu nalunggano ya sembuli ko ombuwa. Ene suwootetoni ombuwa; ngundi, suwoo kewooloko, bine; ngundi, sengewelo kotoori etoni, bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma ingootenggo.† ³⁶ Kinitetoni, ene sodedo ombulo, ye yeyootoni wetololuwanggo. ³⁷ Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bale bidodo nguya elo yunooteno. Ngulo ye komo gome sobowooya oliyi! Ewolo.

14

Yesus Uleyi Kumoooweloyi Ngulo Mande (Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

¹ Nalu elaya nguya yokolo, Anutndo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo (oowooyi Pasowa) ngulo nalu kundingi, Oomanangoyingo Yis Kini, ngulo nalu kundingiyi oo simbo ulungga neweloyi nguya tunootewa. Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, mamana mandelo etuyeloyingo oni ululu, ngundo tolige Yesus dowoolo ulewelo oole erewewonggori. ² Ene ewolo. Noole nalu kundingiyimo ngu ooga ngu

† **13:35:** Ya sembuli ngu Yesus kootusina ko ombuweloyi, ngulo ewolo.

ma tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Gula Wendowolo
(*Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8*)

³ Yesus Betani ende oololo, golimambudodo oni oowooyi Sayimon ngulo yano ulo, nguno oo neweloyi yabano bibitewolo. Ngu naluno, bale gula ombuwolo. Ngu balega ngu bo ulumi nggusi gome oolengongga, ngu kumu bo ulumi gula ndindingo gome ngu newendemo nggusingowolo. Ulini ulunggado uliyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga ngu udookelo, Yesus tabangomo wendowolo. ⁴ Ene ngundilo wendootoni ngu, asa, oni gidalega nguno oluwonggoku, ngundo nowoondoye biyomi yelo, enengo nanggelo ingolo ewonggori. Ndatelo ngulo, bo ulumi gomengga nga kingo yombuliyooto? ⁵ Nga oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo uliyi ulungga (300.00 Kina) yolo, ngundo owoolongo oni yunoweloyi. Elo balegakuya boguwoolo kenolo ewonggori. ⁶ Ngundilo etoyi, ene Yesus-ndo ewolo. Nguno yokoyi! Ye balega nga ndatelo kenolo elo kowuli ene inootenggo? Ene nolo damoni gome ngu tete. ⁷ Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oodoyi, naludodomo, ye mete ene hoolooweyelowanggo. Ene no ngu yeya suwoo suwoo ma oluwato. ⁸ Ene balega, ngando bo ulumi gula no gowenemo wendooteku nga ngu, ene no meleno noyeweloyi ngulo yomosineloote. ⁹ Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Mela mela

bidodomo, Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo ewanggoku, ngu melasina nguno nga balegado teteku ngalo mandeni elo, ngulo nguya ingondudu telo ingowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunowelo Mande Gosiyowolo

(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu nguno oolouwolo. Ngundilo oololo, ene Yesus yootunolo, kandeyemo yewelo ewolo.

¹¹ Yudasndo ngundilo etoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu ngu ingolo, ngulo ene oni oni telo, Yudas bobeye inowelo mande gosiyowonggori. Ngundilo ngulo, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu nalunggano Yesus yootunolo, kandeyemo yewanolo ingowolo.

Yesusndo Pasowa Sulena Oniya Neyingo

(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

¹² Kowooyingombolo nalu koleteyingo, Oo Omanongoyingo Yis Kini oowooyi Pasowa, ngu neweloyi naluni tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Anutlo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo Sipsip nangoni utolo, ngulo oowali kawonggori. Ngulo ngu, sulena onikundo Yesusno sumoo ewonggo. Gedo ngu noole ndano saya, oowali oo ngu yomosiyo, neweloyi ingoote? Elo sumoo ewonggori. ¹³ Ngundilo sumoo

etoyi, ariya, Yesusndo sulena oni elaya suleyelolo ewolo. Yali oolouya, ende uli. Nguno, oni gula sono nggusi koolowooya, oolekana oolou-toningga ngu, yali kenoya, ene keyoya, endemo oolouli. ¹⁴ Ene oolouya, ya gula newendemo utoningga ngu, asa, yali ngu ya sembuliga, nguno ngandiya eli. Oo etuyeloyingo oni, ngundo geno sumoo ewolo. Gengo ya gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oowali ngu newato? ¹⁵ Yali ngundilo sumoo etoli, enendo ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa. Ngu ya gumingga ngu, oo neweloyi yaba, bib-iteweloyi yaba, ngu bidodo kuli yomosiyevingo ngu. Yali nguno noolengo oowali yomosiyo lilo ewolo. ¹⁶ Yesusndo ngundilo etoni ngu, ariya, sulena oni elayaga ngu endemo oololo, Yesusndo ewoku ngundilo kenowoliyo. Ngundilo telo, ene nguno oowali yomosiyo waliyo.

¹⁷ Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakudodo ombuwolo. ¹⁸ Ngundilo ombulo, ene oo neweloyi yabano bibitelo, oo nelo, Yesusndo ewolo. Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewa. Ngu oningga ngu, noya oo netelo ewolo. ¹⁹ Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni nowoondoye kowuli oolengo yewolo. Ngu mandega ngulo, ene damoni yelo, gulanangge nangge, Yesus sumoo inowonggori. Ge noya ete, binelo? Ewonggori. ²⁰ Ene ngundilo sumoo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye kande elaya kegidembolo elaya ngu kewooloyemo nga gulado. Nga oningga, noya

kandenali koondomo goboolo yetelokungga nga.
²¹ Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutlo mandeno kuli eyingo ngundilo ooloute. Ene ngu oningga Oni Nangoni yootunolo etekungga ngu, ngu oniyoooge! Ngu oningga ngu oniyoooge nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli eneno ma tunootewalo ewolo.

Yesusndo Oowali Wayin Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
 (Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

²² Ene oo neloo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
²³ Yesusndo ngundilo elo, ene toba gula Wayin sonoyimbo newendemo hangeyingo, ngu yolo, Anutno yemboongelo, sulena oni yunootoni ngu, sono toba gulananggegakuno goboolo newonggori. ²⁴ Ngundilo netoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Nga sono tobaga nga nenengo dalone. Nga ngu yeya, mande kedalo gosiyooteno. Nga dalonengga nga, ngu oni simoo bale bidodomo wendoyunooteno. ²⁵ No yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina, Anutlo Endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno, no Wayin sonoyi ko newanolo ewolo.

²⁶ Ngundilo telo yokolo, Anut bingami okoolo, ene yambo gula utolo ngu, asa, ene ootookoolo, Olib pulimo oolewonggori.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo Kootu Nunowa

(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

²⁷ Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Ye bidodo noyokolo sawanggo. Anutlo Mandeno ngu ngandilo nakangowolo.

No Sipsip sembuli utoowe, Sipsip sosolelo, sungo sungo sawanggo. Elo nakangowolo.

Sekaraiya 13:7

²⁸ Ene no melenonggo ko keda ootookoolo ngu, no ye koleteyunolo, Galili melako oolouwanolo ewolo. ²⁹ Ngundilo etoni, Pitando Yesuslo mande gumi ewolo. Oni gidalebo goyokolo, satoyi, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo. ³⁰ Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Pitaya ewolo. Nondo geno hamoo eteno. Ataga nga, suwoonggano ngano, kotoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone imangoolo ewa. No ngu oningga ngu watayi kini, elo, tambu kabusa ewalo ewolo. ³¹ Ngundilo etoni, ene Pitando yanggango yelo, gumi ewolo. No hamoo oolengo eteno. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanolo ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni bidodo mande ngundilo nangge emukowonggori.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo

(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Ariya, ene oololo, musiyo gulano salo tunootewonggori. Ngu musiyongga ngu oowooyi Gesemani. Nguno ngu, Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo. Ye ngano bibiteya oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo ewolo.

³³ Yesusndo ngundilo elo, sulena oni kabusa, ngu Pita, Yems, Yon, ngu yoyolo, oolouwolo. Ngundilo oololo, nguno Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingowolo. ³⁴ Ngundilo ingolo, sulena oni kabusagakuno ewolo. No nowoondone kowuli ulungga oolengo yetoni, no kumooweloyineloote. Ngulo ngu, ye ngano ootooya, ye komo ingondale teya sobonelo ewolo. ³⁵⁻³⁶ Yesus ngundilo elo, ngulo ene bodaga sungo oololo, melako pengootelo welewolo. Ngundilo telo, eweyi Anutno sumoolo yemboongewolo. Awa, Awane, oole moole tetoni ngu, kowulingga ngu ombuya daganeloni. Ge nenengo awane, ge oo bidodo teweloyi ingoote. Ngulo no ngandilo ingooteno. Gedo mete nga kowuli ogingoyingo ulungga nga ngu, gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, gengo ingonduduge ngu nangge, no ngu keyowanolo yemboongewolo.

³⁷ Yesusndo ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni, wetolootoyi, yeyolo, ngulo ene Pita yokutuwoolo ewolo. Sayimon, ge wetololoote? Ge nalu gulanangge ma doongetelo oluweloyi kini? Sumoo ewolo. ³⁸ Ngundilo elo, sulena oni kabusagaku yeyolo ewolo. Ye doongeteya, yemboongeya oliyi, Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa, Setando tewooyelootoni, yanggango ma yelo oonatewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetenggolo ewolo.

³⁹ Ngundilo elo, Yesus ko oololo, Anutno yemboongewolo. Ngu kilangga ngu koletelo,

Anutno ewokungga, ngundilo nangge ko ewolo.
⁴⁰ Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, Yesus sulena onino ko ombulo yeyootoni, ko wetolo oluwonggo. Ndatelo ngulo, nowoondoye kowuli ulungga oolengo yetoyi, ngulo ene gome gome kubooyelootoni welewonggori. Yesusndo sumoo yunootoni, ene oyumoyelootoni, ngulo mande gula eneno ma ewonggori.

⁴¹ Ariya, Yesus tambu kabusayi nguno oololo Anutno ewoku ngundilo ko yemboongelo yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni, ko wetolo oluwonggori. Ngundilo telo oodoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye komo wetolo kengelo oolootenggo? Ngu mete, ariya, nalu kiniteteku nga! Ye ootookooya kenoyi! Ataga, mbumbuwadodo onindo, no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewanggo.

⁴² Ngulo ngu, ye ootookootoyi oolouwoto. Kenoyi! Windoga oni no yootunonelolo, oni sanggili kandeyemo noyeweloyi oni ombuteku andu! Ewolo.

*Yudasndo Yesus Me oni Kandeyemo Yewolo
 (Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)*

⁴³ Yesus mande etoni, sodedonangge Yudas, Yesuslo sulena oni ngulomu gula, ngundo ombuwolo. Ombutoni, me oni oowooyingga ombulo, ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe uleweloyi, oo bidodo yolo ombuwonggori. Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ululu, mamana mande etuyeloyingo oni, ko, goobooyingo yalo tabango oni, ngundo me oni suleyelootoyi ombuwonggo. ⁴⁴ Windoga oni, oowooyi Yudas,

kuli sunggi gula yunolo mandelo gosiyowolo. Nondo ngu oni kandeyi dowoolo, yenggonangolo, yenggonangootowega ngu, asa, ngu oningga ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.

⁴⁵ Ariya, Yudas tanggeyemo ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, elo, kandeyi dowoolo yenggonangowolo. ⁴⁶ Ngundilo tetoni, ariya, me oni Yudasdodo mayeyingo, ngundo kandeye oolongoolo, Yesus dowoowolo. ⁴⁷ Ngundilo tetoyi, Yesuslo sulena oni kewooloyemo gulado sanggili telo, enengo duge woosoolo, ngundo woolo yeyingo oni ngulo sulena oningga, ulewelo oolongootoni dagatoni, sodeyi nangge takatoni solewolo. ⁴⁸ Ngundilo tetoni, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye idi, nasa, duge, ngudodo ye yakaka oni yodowoolo yoweloyi ngundilo me ombutenggo? ⁴⁹ Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, mande yunololuwono. Ene ye nguno ma nodowoowonggo. Ene Anutlo mande nakangoyingo ngu ataga engge tunootetelo ewolo. ⁵⁰ Ngu naluno nguno, enengo sulena oni bidodo Yesus yokolo samukowonggori.

Simoo Kosiyi Gula Sosolelo Toongewolo

⁵¹ Simoo kosiyi gula kumba nomboyingga nangge yemulo, Yesus keyolo ooloutoni, me onikundo kenolo, ngulo ene nguya dowoowonggori. ⁵² Dowootoyi, simoo kosiyigaku, enengo kumba nomboyinggaku kandeyemo yokolo, mbilimbili toongewolo.

*Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboo-
goowonggori*

(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 8:13-14,19-24)

⁵³ Me onindo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo ngulo sobosobo oni koleteyingo ngulo yano oolouwonggori. Nguno Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, goobooyingo yalo tabango oni, mamana mande etuyeloyingo oni, bidodo mayelo gooboongoowolo. ⁵⁴ Ngundilo gooboongoolo oodoyi, Pita ngu yowokoyi sungo Yesus keyolo oolouwolo. Ngundilo telo, Pitando olengomonggo penggo penggo Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo koleteyingo, ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga ngulo kumba ootuwo onindo de katoyi, Pita ngu yokowelo nombono ombulo, de yokowolo.

⁵⁵ Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo ululu, gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yuda oni negoyelootoyi, mayelo, Yesusndo mande biyomi gula eyingo tetoni, ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo ngulo sumoo elo, mande erewewolo. Ene mande nenengo gula ma kenowonggori. ⁵⁶ Oni oowooyingga mande ebe ganagana oowooyingga Yesusno ewonggori. Ene oni ngulo mandeye ngu gulanangge kini. ⁵⁷ Ngundilo nangge, oni gidale ootookoolo, mande ebe ganagana oowooyingga Yesus goweyimo yelo, Yesus ganangolo ewonggori. ⁵⁸ Yesus enengombo ngandilo etoni ingowooto. Nondo, Yuda onilo Tempel, nga toongoowano. Kuli onindo kandeyebo nalu oowooyingga koyi telo yewonggori. Ene nondo ngu nalu kabusagomo

ko gula yewano. Ene onindo kandeyebo yeweloyi nguya kinilo ewonggori. ⁵⁹ Ene ngu mandega eyingo nguya, mande gulanangge kini.

⁶⁰ Woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo tabango oni, kewooloyemonggo ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge mande nga gumi gula ma ewa? Nga mandega nga mande wilikoyingo oni doongeyemo ge bungomo etenggo. Ge mande gula moole, bine, ngundi kinilo? Ewolo. ⁶¹ Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande gumi gula ma elo, nenetelo oluwolo. Ngundilo nenetetoni, woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo Yesus ko sumoo inolo ewolo. Ge Kristus, Anutndo simoo bale yoyoweloyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Sembuli, noole ngu bingami okootetoku, ngulo Nangoni, binelo? Ewolo. ⁶² Ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge. Kootusina, no Oni Nangoni, no Anut yanggangonidodo ngulo kandeyi koondoyisina bingamidodo bibitelo, kootusina, Sambono gobooleno, ombutoowe, neyowanggolo ewolo. ⁶³ Woolo yeyingo onilo koleteyingo oningga, ngundo sanggili ulungga telo, enengo nenggulo dowoolo, oomboongeweloyi telo ewolo. Noole oni gidalegano sumoo ma ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge. ⁶⁴ Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngundilo ngulo, ye enengo mande eteku, ngulo ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, ene bidodo mande gulanangge ewonggori. Yesus mande biyomi eteku, ngulo ene komo kumoonilo ewonggori.

⁶⁵ Ariya, oni gidalega damoni yelo, muk-endolo, towimbo doongeyi doobengolo, nguno utolo ewonggori. Ge ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge gulete? Ngu yootunoya e! Ngundilo elo, kumba ootuwoo onindo yolo, gisalu ulewolo.

Pitando Yesus No Watayi Kinilo Ewolo

(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita ngu yasiliko nguno bibitelo oodoni, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo oni, ngulo sulena bale gula ombuwolo. ⁶⁷ Balegakundo ombulo, Pita kenootoni, de yokolo oodoni kenowolo. Ngu balega ngundo Pita gome gome kenolo ewolo. Ge nguyaya Yesus Nasaret endemo oningga nguyaya oluwolilo ewolo. ⁶⁸ Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Kini, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no damoni ma ingooteno. Ngundilo elo yokolo, Pita endesina yamako dabemimo ooletoni, ngu naluno, kotoori ewolo. ⁶⁹ Ngundilo tetoni, sulena balegakundo, Pita ko kenolo, oni namoko dikayingoku, nguno ewonggori. Nga oningga nga nguyaya, Yesuslo keyimo oni gulalo ewonggori. ⁷⁰ Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Hamoo oolengo kini. Etoni, nalu bodaga oode, oni namoko oluwonggoku, ngundo Pitaya ko ewonggori. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo mande eteku ngu, Yesuslo mandeni ngundilo. Ge nguyaya Galili onilo ewonggori. ⁷¹ Ariya, Pitando sanggili sanganimonggo manggalu telo ewolo. No hamoo ma etowe ngu,

Anutndo nulewa! Ngu oningga, yendo eteng-goku ngu, no watayi kini! Ewolo. ⁷² Ngundilo etoni, ariya, kotoori tambu elayayiga ngu ewolo. Ariya, Pita ingowolo. Kuli Yesusndo enedodo eyingo, kotoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa. Pita mande ngu ingondudu telo, ngulo ene sendolo biyobiyomi tewolo.

15

Ene Yesus Yolo, Oni Mela Oo Sobosobo Oni Ulungano Oolouwonggori

(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

¹ Suwoononggo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, mamana mande etuyeloyingo oni, goobooyingo yalo sobosobo oni, Yudalo goobooyingo ya ngulo tabango oni goobooyingomo, oni ngu bidodo mande gulanangge ewelo gooboowolo. Ngu oni ngundo Yesus utombo gosiyolo, yolo, oololo, Yuda mela ngulo sobosobo oni ulungga, ngu Rom Gabman oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewonggori.

² Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge, Yuda mela, ngalo oni simoo bale ngulo sobosobo oni ulungga? Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo, gengombo eteku ngundilolo ewolo.

³ Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, ngundo mande mande oowooyingga kingo Yesus goweyi sanggawelo ebe ganagana ewonggori.

⁴ Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Geno mande oowooyingga etenggoku nga, ge gumi

gula ma ewa? Ge ingoote! Mande yanggango oowooyingga, ge yombuligelowelo eteng-goku nga! Ewolo. ⁵ Ene, Yesusndo mande mande, ngu gumi gula ma ewolo. Ngundilo tetoni ngulo, Payilat ngu, ene ingondudu ulungga ingowolo.

Yuda Onindo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewonggori

(Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39–19:16)

⁶ Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, nguno ngu, Gabman sobosobo oni ululu, ngulo damoniye ngundilo, ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi ngu, oningga ngu nangge andangetoyi toongewa. ⁷ Ngu naluno nguno, oni gula ya biyomimo oluwolo. Ngu oningga ngu, oowooyi Barabas. Barabas ngu oni mela oo sobosobo onidodo ebe utolo, oni uleyi kumootoni ngu, oni ngudodo, ene ya biyomimo yoyewonggori. ⁸ Ariya, oni simoo bale oowooyingga mayelo, Payilat sumoo inolo ewonggori. Ge suwoo suwoo teteku ngundiya, ataga nguyaya telo ewonggori. ⁹ Ene, Payilatndo gumi ewolo. Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga, nga bine, andangetoowega toongenilo? Ewolo. ¹⁰ Payilat, ngundilo elo ene ingowolo. Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo Yesusya boguboguwolo nowoondoye biyomi ulungga yetoni, ngulo ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Yesus bingami okoowonggori. ¹¹ Ene

Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo oni simoo bale suleyelo ewonggori. Barabas andangeya, yuno, etoyiga ngu, ene komo Barabas andangeya, yunonilo ewonggori. ¹² Payilatndo oni simoo baleya ewolo. Ye nga oningga nga, Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga etenggoku nga, ndatelo teyinowano? Elo sumoo yunowolo. ¹³ Asa, oni simoo bale bidodobo gumi ngandilo meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumooni! Ewonggori. ¹⁴ Ngundilo etoyi, Payilatndo gumi ewolo. Ndatelo etenggo, enendo ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale bidodo meno mogulu ulungga telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumoonilo ewonggori! ¹⁵ Ngundilo etoyi, Payilatndo, oni simoo baledo ewonggoku, ngundilo nangge elo ingolo, ene Barabas andangetoni toongewolo. Ene Yesus yolo, me oni yunootoni, tulimbo gisasalu, uleyi biyomi yewolo. Kootusina, ngu de mombi sanggawetoyi kumoowa.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori

(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

¹⁶ Me onindo Yesus yolo, Payilatlo ende pawaloko oolelo, ngunonggo, me oni gidalega bidodo negoyelootoyi, mayelo gooboongoowolo. ¹⁷ Me onindo gooboongoolo nenggulo seleyingongga yolo, Yesus teyinowolo. Uto sanggilidodomu yolo, ngundo Yesuslo tomokuyi tewolo. Ngu uto sanggilidodo tomokuyingga ngu

yolo, Yesus tabangomo kuduwooyinowonggori.*
¹⁸ Ngundilo telo, Me oni ngundo damoni yelo, Yesus doongeyimo tabadoli telo, nggunuwoolo ewonggori. Ge mayeteku nga, ge Yuda onilo mela oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ulunggaku nga! Ewonggori. ¹⁹ Ngundilo elo, mata yolo, ngundo Yesus tabangomo oololongoolo utolo, mukendolo, kenolo, elo, Yesus tanggeyemo boodooye oondookelo, oni oowooye bingamiye okootenggoku, ngundilo tewonggori. ²⁰ Ngundilo telo, me onindo Yesus yumooyinolo yokolo, ariya, Yesusno nenggulo seleyingonggaku andangelo yokolo, Yesus, enengo nengguloni yolo, Yesus teyinowolo. Ngundilo telo, Yesus yolo, de mombimo boolowoowelo, yolo oolouwonggori.

Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori

(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

²¹ Ngundilo oololo, ooleko oni gula oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin. Ngu oningga ngu, ene degunonggo ende uwelo mayewolo. Sayimon, enengo nangosumoongo elayaga ngu oowooyali Aleksanda, Rupus. Me onindo oolekonggo dowoolo, woosoolo, Yesuslo de mombigaku inootoyi koolowoowolo. ²² Ngundilo telo, me onindo Yesus yolo, mela musiyo gulano oolouwonggori. Ngu melangga, ngu oowooyi Golgata. Golgata oowooyingga,

* **15:17:** Ngu tomokungga ngu ko kumba seleyingongga nguya ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango koleteyingo, ngulo sunggi ngundilo teyinoyingo.

ngulo damoni ngandilo: tabaye wembuyi musiyu. ²³ Golgatano mayelo, nguno sono kowoododo goobooyingo, ngu Yesus inowelo tewolo. Ngundilo tetoyi, ene Yesusdo ngu sono kowoongga ngu yokolo, ene ma newolo.† ²⁴ Ariya, ene Yesus de mombimo dowoolo sanggawewolo. Ngundilo telo, Yesuslo nengguloni, ngulo ebe dagadaga koondoonge telo, oni onendo dagayelolo ngu, enendo yowolo.

²⁵ Yesus de mombimo boolowooyingo ngu, su-woononggo sa oolelo, mela yanggango yeteku nalungga nguno, sa gaboyi nalu kandegula gidembolo namolaya (9:00am), nguno sanggawewolo.

²⁶ Yesus tabango sanganimo de mombi sosowomo so uyi gula ngandilo nakangowolo. Yuda Onilo Mela Oo Bidodo Sobosobo Oni Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.‡

²⁷ Oni biyomi elayaga, Yesus tanggeyi gide gide booloyelowolo. Oni gula kandeyi koon-dosina, gula kandeya dedalesina booloyelowong-gori. ²⁸ Ngundilo teyingo ngu, kuli oolengo, Anutlo mandeno nakangoyingo ngulo engge tunootete. Ngu ngandilo:

Ene oni biyobiyomimboya oluwonggolo ewolo.

Ayisaya 53:12

²⁹ Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyi-nolo mande elo, tabadoli telo ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando yambo ya tootoongolo

† **15:23:** Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingoyingo ingoweloyingga ngu kiniteni, elo, inowelo teyingo. ‡ **15:26:** Yuda onino oni ulungga ngu mandega, nguno ulewolo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwanilo nakangolo, etuyeloyingo.

yokolo, nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori. ³⁰ Ariya, ataga gengombo de mombi ngu yokoya, melako ombu! Ewonggori. ³¹ Ngundilo tetoyi, asa, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingo, Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo nguya Yesus yumooyinolo mande ewolo. Kenoyi! Ene oni gidalega yomosiyeloote. Ene enengombo hooloowewelo ma ingoote. ³² Nga Iserello mela oo bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga, Kristus, ene de mombi yokolo, ombutoni ngu, asa, noole ngu kenolo, nowoondonayimo hamoo tewa! Ewolo. Oni elayaga, Yesus tanggeyi gide gide de mombi elayaga nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoliyo.

Yesus Kumoowolo

(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

³³ Sa kewooloko (12:00am) oolengo, mela bidodo suwoo ooleli ulungga telo, oololo, sa nemimo uyingo (3:00pm). ³⁴ Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi Eloyi Lama Sabakatani? Nga mandega ngalo, damoni ngandilo: Nolo Anut, Nolo Anut, ge ndatelo noyokowolo? Ewolo. ³⁵ Ngundilo etoni, oni simoo bale gidalega namoko oluwonggoku, ngundo ingolo ewonggori. Ingoyi! Ene Ilayisa negongootelo ewonggori. ³⁶ Ngundilo etoyi, oni gula kendutelo oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowoo, nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi, Yesus manggomo nenilo inolo ewonggori. Sobowoolo oode kenowato! Ilayisando ombulo,

andangelo, yolo, ombuwa, binelo? Ewonggori.
³⁷ Yesus ki ulungga elo, yuka yokolo kumoowolo.

³⁸ Yesus kumootoni, asa, Yuda onilo goo-booyingo ya oowooyi Tempel, nguno towi ulung-gaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako goloongewolo. ³⁹ Ariya, me onilo tabango, ngundo Yesus omukumundoongomo dikalo, kenondadangelo oluwoku, ngundo Yesus ngundilo telo, kumootoni ngu, kenolo ewonggori. Hamoo oolengo. Nga oningga nga, ngu Anut Nangoni!

⁴⁰ Ngundilo etoni, bale gidalega yowokoyi dikalo, kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale ngu kewooloyemo, bale kabusa oowooyi nga, Mariya Magadala; Mariya, Yems, bebeyi oowooyi Yosis nguya, namoyali; ko, Salomi, ngundo oluwonggo. ⁴¹ Ngu bale ngu, kuli Yesus Galili melako sulena teyinolo, yade ngunonggo bale gidalega nguya keyolo, Yerusalem endemo enedodo mayewolo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Melengooowolo

⁴² Ngu nalungga ngu oololo suwootetoni, kundingi nalu yangeni, ngulo oo yomosiyooyingo naluwolo. ⁴³ Ngu nalungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu tabango oni goobooyingo, ngulo oni gula bingamidodo, ene Anutlo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo naluni enengo oni simoo bale sobowooyeloweloyi, ngu sobowoolo oluwolo. Ene yanggango telo, Payilat tanggeyimo oololo, Yesus bingombolo ewolo. ⁴⁴ Ngundilo etoni,

Payilatndo Yesus kumoowo, bine; ngundi ma kumoowo, binelo, ingondudu ulungga telo, asa, me onilo tabango gula negongolo, sumoo inolo ewolo. Oninggaku, kuli kumoowo, binelo? Ewolo. ⁴⁵ Ngundilo sumoo etoni, me onilo tabangongga, ngundo Yesus kuli kumoowolo ewolo. Ngundilo etoni, ingolo, asa, bingongga ngu, Yosep yokoyinowolo. ⁴⁶ Ngundilo yokoyinootoni, asa, Yosepndo oololo, kumba namboyi gula uliyolo, oololo, Yesus bingo andangelo yowolo. Ngundilo telo, kumba nomboyingga, ngundo Yesus bingo doobengolo, mbimboongolo yolo, oololo, digi meleyi gula onindo kuli selo digi kowu ngundilo tewolo. Ngu melengga nguno, Yesus bingo melengoolo, asa, mele manggowo ngu digi gula ulungga wenggelemoolo, ngundo ukingowolo. ⁴⁷ Mariya Magadala balega, ngu Mariya, Yosis nemi elayaga, ngundo, Yesus melengootoyi kenowolo.

16

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

¹ Yudalo Kengeyingo nalu oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya Magadala balega; ngu Mariya, Yems oningga ngu nemi; bale gula oowooyi Salomi, ngundo kumu, bo ulumi ndindingo gome ngu uliyowolo. Ngu bo ulumi oo ngu yolo, oololo, ngundo Yesus bingo moondeyi sonowoolo, yomosiowelo tewonggori. ² Kowooyingo ngulo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo sa ooletoni, ene oni meleno oolouwolo. ³ Ngundilo

oololo, enengo nangge mandelo, ingolo, ngandilo ewonggori. Onendo noole hoolooweyelolo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingo, ngu andangewalo? Ewonggori. ⁴ Ngundilo elo, oololo, doongetelo, mele manggowo kenootoyi, digi ulungga mele manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu digi ulungga mele manggowoomo ngu kuli andangewonggori. ⁵ Ene oololo, mele newendemo uwonggori. Ulo, doongetetoyi, oni simoo kosiya gula, ngu mele newendemo nenggulo namboyi pelungga telo, kandeyi koondosina bibitetoni kenowonggori. Ngundilo kenolo, ene soliyokowonggori.

⁶ Ngundilo kenootoyi, simoo kosiya meleno ngundo ewolo. Ye ma soliyokowelo. No ingooteno. Ye Yesus Nasaret oningga de mombimo sanggawelo uleyi kumoowokungga, ngu erewelo mayetenggo. Ene kuli ootookoowolo. Ene ngano kini. Nga kenoyi! Yewonggoku musiyi nangge nga. ⁷ Ene, ye oolouya, enengo sulena onino eya, Pitano nguya eyi. Yesus ngu koletelo, Galili melako ooloute, eya eyi. Ye ngu Galili melako ene kenowanggo. Yesusndo kuli yeno eyingo ngundilo ewolo.

⁸ Ngundilo ingolo, ngu bale ngu mele sodedo yokolo, endesina oolelo sawoliyo. Ene soliyokolo, sosolelo, ene oni gulano mande gula ma ewoli. Ndatelo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo tewoliyo.

*Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowoliyo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)*

9 Kowooyingombolo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo oolengo, Yesus ootookoowolo. Yesus ngu koletelo, Mariya Magadala balega nguno tunootewolo. Ngu balega nguno, kuli Yesusndo mela yuka biyomi kandegula gidembolo elaya andangewolo. ¹⁰ Mariyando Yesus kenolo oololo, oni Yesusya endeyoyingo, ngundo ngu nowoondoye kowuli ingolo, sendolo oodoyi, nguno ewoliyo. ¹¹ Mariyando ngu oni nguno ewolo. Yesus keda ooloote! No kuli kenooteno! Elo etoni, ngu oni, ngundo mandega ngu ingolo, ene nowoondoyemo hamoolo ma ingowonggori.

*Sulena Oni Elaya Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Luk 24:13-35)*

¹² Kootusina, sulena oni elayaga, ende yokolo, oole keyolo ooloutoli, nguno Yesus, ene guladilo oolengo telo, sulena oni elayaga ngu doongeyalimo tunootewolo. ¹³ Ngundilo tunootetoni, ngu oni elayaga ngundo oololo, sulena oni gidalegano ewoliyo. Ene, sulena oni gidalegado, ngu oni elayaga, ngundo Yesus kenowoliku, ngu etoli, mande ngulo nowoondoyemo hamoo etelilo ma ingowonggori.

*Yesusndo Enengo Sulena Oni, Ko Yunowolo
(Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)*

¹⁴ Kootusina, sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge, ngu oowali newelo bibitewonggori. Yesus ngu kewooloyemo tunootewolo. Yesusndo yeyolo, mamana yelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoondoyemo hamoo ma teyingolo ewolo. Ndatelo

ngulo, ene ootookoowoku, ngu kenolo, ngundo etoyi, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. ¹⁵ Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oolouya, mela bidodomo mande keda mesalango nga wesiyoya, oni simoo bale bidodo oolen-gomo eyi. ¹⁶ Oni ene newendemo hamoo ingolo, ngunonggo ene sono (kindingiyimbo) sonowoowaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu yootoni, ene Anutlo oni telo oluwa. Ene, Anutno newendemo hamoo elo, ma ingowoku ngu, ene Setanlo ende biyomi, de nombo ma kumooweloyi, nguno ulu oluwa. ¹⁷ Ariya, oni nolo oowoone, ngulo nowoondoyemo hamoo tewaku, ngulo sunggi guladilo guladilo yeni tunootewa. Oni simoo bale goweyemo yuka biyomi oodoyi ngu, asa, no owoonemo ngu oomboolo biyomi ngu oweyelootoyi sawanggo. Ene mande mebuyi keda oowooyingga nguya ewanggo. ¹⁸ Ene kandeyebo sile biyomi dowoolo okoolo, ko, ene sono oo biyomi oni nelu kumooweloyi, ngu nelu ngu, ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma yombuliyelowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi oni ngu mete tewanggolo ewolo.

*Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)*

¹⁹ Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngundo enengo sulena oni mande yunolo yokolo, ene Anutndo yolo, Sambo endemo oolewolo. Yesus ngu Anut kandeyi koondoyisina bibitewolo. ²⁰ Yesuslo sulena oni ende mela bidodomo salo, mande ngu wesiyolo ewonggori. Anut Oo Bidodo

Sembuli, ngundo enedodo ootoolo, ngunonggo ko telo, enengo mandeni ngu yanggango teyinowelo, oo damoni sungo oolengo guladilo guladilo onindo ma teweloyi, ngu telo, oni simoo bale etuyelowonggori. Mande ngu hamoo oolengo.

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa
Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7